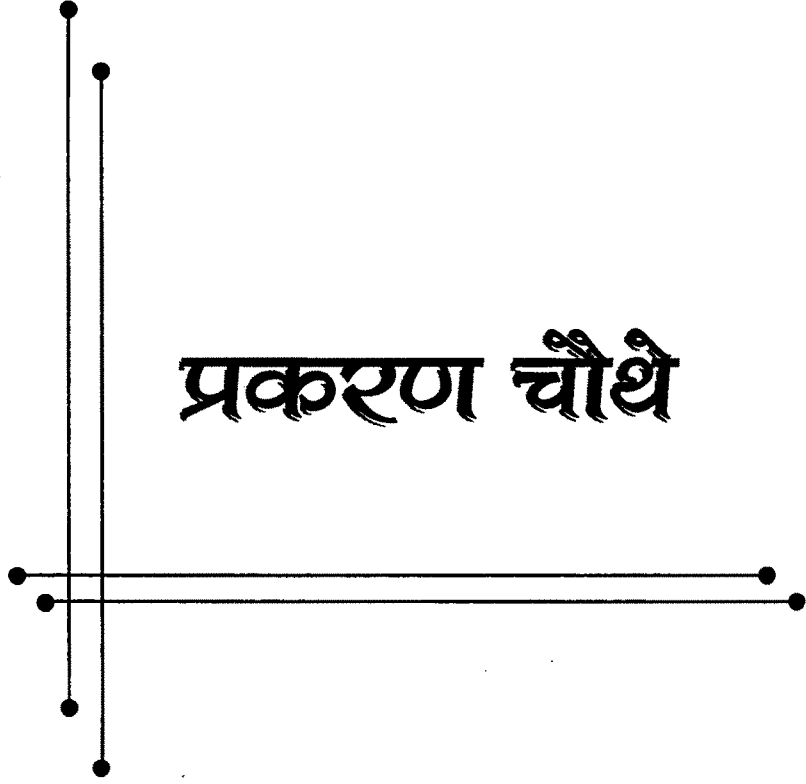

प्रकरण चौथे

प्रकरण चौथे

सभासदांच्या आर्थिक विकासात विटा नागरी सह. बँकेची भूमिका

- ४.१ भागभांडवल
- ४.२ खेळते भांडवल
- ४.३ सभासद
- ४.३.१ नियमित सभासद
- ४.३.२ नाममात्र सभासद
- ४.४ ठेवींचे संकलन
- ४.४.१ ठेवीच्या योजना
- ४.४.१.१ अल्पमुदत ठेवी
 - १. चालू ठेवी
 - २. बचत ठेवी
- ४.४.१.२ दीर्घ व मध्यम मुदतीच्या ठेवी
 - १. संचय योजना
 - २. आवर्ती योजना
 - ३. दामदुप्पट ठेवयोजना
 - ४. दामदिडपट योजना
 - ५. दामतिप्पट योजना
- ४.५ कर्ज
- ४.६ दि विटा अर्बन बँकेचे कर्जव्यवहार
- ४.६.१ तारणावरील कर्ज
 - १. नजरगहाण कर्ज
 - २. ठेवतारण कर्ज

- ३. स्थावर तारण कर्ज
- ४. सोनेतारण कर्ज
- ५. वाहन तारण कर्ज
- ६. सरकारी रोखे तारण कर्ज
- ४.६.२ विनातारणी कर्ज
 - ४.७ कर्जव्यवहारासाठी गट
 - ४.८ कर्जाची विभागणी
 - ४.८.१ मुदतीनुसार कर्जाचे वर्गीकरण
 - ४.८.१.१ अल्पमुदत कर्ज
 - ४.८.१.२ मध्यममुदत कर्ज
 - ४.८.१.३ दीर्घमुदत कर्ज
 - ४.८.२ अग्रक्रम व दुर्बल घटकांना कर्जपुरवठा
 - ४.८.३ सोने तारण कर्ज
 - ४.८.४ स्थावर तारण कर्ज
 - ४.८.५ नजर गहाण कर्ज
 - ४.८.६ वाहन तारण कर्ज
 - ४.८.७ ठेवतारण कर्ज
 - ४.८.८ सरकारी रोखेतारण कर्ज
 - ४.९ गुंतवणूक धोरण
 - ४.१० बँकेचे उत्पन्न
 - ४.११ बँकेचा खर्च
 - ४.१२ बँकेची थकबाकी
 - ४.१३ नफा, तोटा व लाभांश
 - ४.१४ अनिष्पादित मालमत्ता
 - ४.१५ सारांश

प्रकरण चौथे

सभासदांच्या आर्थिक विकासात विटा नागरी सह. बँकेची भूमिका

या प्रकरणात 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेच्या ठेवी, स्वर्च, गुंतवणूक, उत्पन्न, स्वर्च, नफा तोटा व अनिष्पादीत मालमत्ता यांचे अध्ययन करण्यात आलेले आहे. यामध्ये बँकेचे भागभांडवल व रवेळत्या भांडवलातील वाढीचा अभ्यास करण्यात आला आहे त्याचबरोबर बँकेने आपल्या ठेवीचे संकलन व ठेवीच्या विविध योजना यांची माहिती घेण्यात आली आहे तसेच बँकेचा कर्ज व्यवहार पाहात असताना कर्जाचे वितरण कशाप्रकारे केले आहे याची माहिती घेतली आहे. बँकेने आपला नफा मिळविण्यासाठी गुंतवणुकीची संरचना कशा प्रकारे ठेवली आहे याचा अभ्यास करण्यात आला आहे. त्याचबरोबर दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेने आपल्याकडे उपलब्ध असलेले रवेळते भांडवल उत्पन्न मिळविण्यासाठी कशा प्रकारे वापरले आहे याचा अभ्यास करण्यात आला आहे त्याचपद्धतीने बँकेच्या स्वर्चाचा तपशीलाचाही अभ्यास करण्यात आला आहे तसेच बँकेची असणारी थकबाकी, बँकेला मिळणारा नफा, मिळणारा लाभांश व होणारा तोटा याचाही अभ्यास करण्यात आला आहे. त्यानंतर शेवटी बँकेने दिलेल्या कर्जापैकी जी कर्ज उत्पन्न मिळवून देत नाहीत म्हणजेच जी कर्जे अनिष्पादीत झाली आहेत, त्याचबरोबर अनिष्पादीत मालमत्तेचे प्रमाण, त्यासाठी बँकेने केलेली तरतूद याचाही अभ्यास या प्रकरणात आलेला आहे.

४.९ भाग भांडवल

भाग भांडवल हा घटक बँकिंग क्षेत्रात महत्त्वाचा घटक असून बँकेच्या ताळेबंदात त्याचा समावेश देयता या बाजूस होतो. बँकेच्या भांडवल उभारणीत भागभांडवल हा अतिशय महत्त्वाचा घटक असतो. बँकेने जास्तीत जास्त किती भांडवल उभारावयाचे याची अंतिम मर्यादा निश्चित केलेली असते आणि ती निश्चित केलेली रक्कम म्हणजेच अधिकृत भांडवल होय. बँकिंग कायद्यातील बदलानुसार अधिकृत भांडवलापैकी जेवढे भाग विक्रीस काढले जातात त्याला

विक्रीस काढलेले भांडवल म्हणतात. बँक आपल्या व्यावसायिक गरजेनुसार भाग भांडवल विक्रीस काढते. या विक्रीस काढलेल्या भांडवलापैकी जेवढे भाग भागधारकांमध्ये खपलेले असतात त्याला खपलेले भांडवल म्हणतात. विक्री झालेल्या भागभांडवलापैकी प्रत्यक्ष जे भांडवल वसूल झालेले असते त्याला वसूल भागभांडवल असे म्हणतात. या वसूल भांडवलाचा बँकेच्या आर्थिक व्यवहारात खूप महत्त्व असते, बँकेचे हेच खरे भांडवल असते. दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा'च्या भागभांडवलाचा अभ्यास करत असताना बँकेचे भागभांडवल व खेळते भांडवल यांचा प्रामुख्याने विचार केलेला आहे. सन १९९५ ते २००५ पर्यंत बँकेच्या भांडवल व खेळत्या भांडवलात झालेल्या बदलांचा अभ्यास पुढील तक्त्यात केलेला आहे.

दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेचे भागभांडवल

तक्ता क्र. ४.१

अ. क्र.	वर्ष	भागभांडवल (रु.)	प्रतिवर्षी वाढ (%)
१.	१९९५-९६	१४,८५,११०	-
२.	१९९६-९७	१५,१६,९१०	२.१४%
३.	१९९७-९८	१९,२०,२२०	२६.५८%
४.	१९९८-९९	२०,१६,५२५	५.०१%
५.	१९९९-२०००	२६,४५,७००	३१.२०%
६.	२०००-२००१	३२,६२,०७५	२३.२९%
७.	२००१-०२	३७,६२,६६,२५	१५.३४%
८.	२००२-०३	५१,९५,५००	३८.०८%
९.	२००३-०४	५४,५३,९५०	४.९७%
१०.	२००४-०५	७६,४१,७२५	४०.११%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.१ मध्ये दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ या कालावधीतील भागभांडवल दर्शवले आहे. सन १९९५-९६ या वर्षात बँकेचे भागभांडवल १४,८५,११० रु. होते. त्यात सन १९९६-९७ या एका वर्षात २.१४% इतकी वार्षिक वाढ झालेली दिसून येते तर

१९९७-९८ या वर्षात वार्षिक वाढ २६.५८% एवढ्या भागभांडवलात वाढ झालेली दिसून येते. तर १९९८-९९ या वर्षात भागभांडवलात ३.०१% वार्षिक वाढ झाली आहे. सन १९९९-२००० या वर्षापासून ते सन २००४-२००५ या वर्षापर्यंत बँकेच्या भागभांडवलात मोठ्या प्रमाणात वाढ झालेली दिसून येते. सन १९९९-२००० मध्ये झालेले वार्षिक वाढ ३१.२०% च्या दरम्यान आहे तर याच वर्षाच्या कालावधीत बँकेच्या भागभांडवलात जवळजवळ तीनपट वाढ झाली आहे. बँकेचे सन १९९५ मध्ये १४,८५,११० रु. असणारे भांडवल सन २००५ पर्यंत ७६,४१,७२५ रु. एवढे वाढलेले आहे. बँकेच्या प्रगतीच्या दृष्टीने भागभांडवल महत्त्वाचे असते ते उभा करण्यात बँकेस यश मिळाले आहे.

४.२ खेळते भांडवल :

बँकेचे भागभांडवल, राखीव आणि अल्प निधी, सर्व प्रकारच्या ठेवी, अल्प वित्तीय संस्थाकडून घेतलेल्या रकमा, वटविण्यास आलेल्या हुंड्या, कर्जावर मिळणारे व्याज वगैरे घटकांचा समावेश खेळत्या भांडवलात होतो. खेळत्या भांडवलावरून बँकेची आर्थिक क्षमता समजून येते म्हणजेच वाढत्या खेळत्या भांडवलामुळे बँकेची कर्ज देय क्षमता तसेच गुंतवणूक क्षमता वाढत राहते. दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेच्या खेळत्या भांडवलामधील बदलाची माहिती तक्ता ४.२ मध्ये दिली आहे.

दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेचे खेळते भांडवल

तक्ता क्र. ४.२

अ. क्र.	वर्ष	भागभांडवल (रु.)	प्रतिवर्षी वाढ (%)
१.	१९९५-९६	७,१५,२०,०००	-
२.	१९९६-९७	८,८५,५०,०००	२३.८१%
३.	१९९७-९८	९,१०,०९,०००	२.७०%
४.	१९९८-९९	९,३७,१५,०००	२.८८%
५.	१९९९-२०००	९,५७,५४,०००	२.१२%
६.	२०००-२००१	११,८१,९२,०००	२३.४३%
७.	२००१-०२	१६,३६,६८,०००	३८.४७%
८.	२००२-०३	१७,८३,०६,०००	८.२०%
९.	२००३-०४	१७,२३,२७,०००	-३.४६%
१०.	२००४-०५	१७,२१,०१,०००	-०.१३%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

बँकेच्या आर्थिक उभारणीत भागभांडवलास महत्त्वाचे स्थान असते त्याच प्रमाणे बँकेचे खेळते भांडवल सुद्धा महत्त्वाचे असलेले दिसून येते. तक्ता क्र. ४.२ मध्ये दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५-९६ ते २००४-०५ या वर्षातील खेळते भांडवल दर्शविले आहे. सन १९९५-९६ या वर्षात बँकेचे खेळते भांडवल ७,१५,२०,००० रु.एवढे होते. सन १९९६-९७ या वर्षात २३.८१% वार्षिक वाढ झाली आहे. तर १९९७-९८ या वर्षात २.७०% एवढी वार्षिक वाढ झाली आहे. सन १९९८-९९ व १९९९-२००० या दोन वर्षात खेळत्या भांडवलाच्या वाढीचे प्रमाण अनुक्रमे २.८८% व २.१२% एवढे दिसून येते. सन २०००-०१ या वर्षात खेळत्या भांडवलाच्या वाढीचे प्रमाण २३.४३% एवढे दिसून येते. तर २००१-२००२ या वर्षात यामध्ये ३८.४७% एवढी वाढ झाली आहे. तर सन २००२-२००३ या वर्षात यामध्ये ८.२०% एवढी वाढ झाली आहे. तर सन २००३-०४ व २००४-०५ या दोन वर्षात बँकेच्या खेळत्या भांडवलात ३.४६% व ०.१३% एवढी वार्षिक घट झालेली दिसून येते याचे महत्त्वाचे कारण दुष्काळी परिस्थिती हे असलेले दिसून येते.

४.३ सभासद संख्या :

नागरी बँकेच्या सभासदांचा विचार करताना प्रामुख्याने स्थानिक पातळीवर बचत करणाऱ्या लहान-लहान गटांना एकत्रित आणून त्यातून त्यांना वित्तीय सुविधा मिळवून देण्यासाठी केलेली असते. म्हणजेच नागरी बँकेच्या दृष्टीने स्थानिक पातळीवरील नागरीकांचा सहभाग भागभांडवलदार या नात्याने जेवढा अधिक राहिल तेवढी बँकेच्या कार्याची व्याप्ती वाढविण्यासाठी मदत होत असते. यासाठी बँकेने स्थानिक पातळीवरील सभासदामध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ घडवून आणण्यासाठी प्रयत्नशील राहिले पाहिजे. बँकेने आपले फक्त सभासद वाढवून न थांबता अधिकाधिक व्यक्ती भागभांडवल स्वरेदी करून त्यांचा बँकेवरील विश्वास कशा पद्धतीने वाढेल व बँकेचा आर्थिक पाया मजबूत होण्यास कशा पद्धतीने मदत होईल अशा स्वरूपाचा प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.

४.३.१ नियमित सभासद :

ज्या सभासदांना मताचा अधिकार असतो. म्हणजेच बँकेच्या पंचवार्षिक निवडणूकामध्ये जे सभासद मतदान करतात त्याचबरोबर बँकेच्या नफ्यामध्ये लाभांश मिळविण्याचा अधिकार असतो त्यांना नियमित सभासद असे म्हणतात.

४.३.२ नामपात्र सभासद :

ज्या सभासदांना मताचा अधिकार नसतो व नफ्यामध्ये लाभांश मिळविण्याचा अधिकार नसतो. त्यांना नामपात्र सभासद असे म्हणतात. नामपात्र सभासदांना काही कारणांसाठी म्हणजे विशेष कर्ज उपलब्ध करून देताना सदर कर्जदारास नामपात्र सभासद नोंदविले जाते. बँक नामपात्र सभासदाकडून अत्यल्प प्रवेश फी घेऊन तसेच ठरविलेल्या नमुन्यातील अर्ज घेऊन नामपात्र सभासद म्हणून नोंदवले जाते ठराविक मुदतीनंतर त्याचे सभासदत्व रद्द होते. खालील तक्ता क्र. ४.३ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा'ची सन १९९५ ते २००५ पर्यंत सभासद संख्या दाखविलेली आहे.

दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेचे सभासद

तक्ता क्र. ४.३

वर्ष	सभासद		वार्षिक वाढ (टक्केवारी)	
	नियमित	नाममात्र	नियमित	नाममात्र
१९९५-९६	४९५३	४१५	-	-
१९९६-९७	५१००	५६०	२.९६%	३४.९२%
१९९७-९८	५४२०	६१०	६.२७%	८.९२%
१९९८-९९	५५१०	५२४	-१.६६%	१४.०९%
१९९९-२०००	५६५३	७२९	२.५९%	३९.१२%
२०००-२००१	५८४४	४२८	३.७७%	४१.२८%
२००१-२००२	५९२३	९११	१.३५%	११२.८५%
२००२-२००३	५९५२	९११	०.४८%	-
२००३-२००४	५९८४	१०९	०.५३%	-८८.०३%
२००४-२००५	६०१६	५१	०.५३%	-५३.२१

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्रमांक ४.३ मध्ये दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि.च्या सन १९९५ ते २००५ या वर्षात बँकेच्या सभासदांमध्ये झालेल्या बदलांची माहिती दिलेली आहे. सन १९९५-९६ मध्ये बँकेची नियमित सभासद संख्या ४९५३ इतकी होती तर नाममात्र सभासद ४१५ एवढे होते. त्यात वार्षिक वाढ सन १९९६-९७ पर्यंत अनुक्रमे २.९६ टक्के व ३४.९२ टक्के एवढी झालेली दिसून येते. बँकेच्या नियमित सभासदांमध्ये वर्षानुवर्षे वाढ होत असलेली दिसून येत आहे, परंतु नाममात्र सभासदांमध्ये मोठ्या प्रमाणात चढउतार होत असलेले दिसून येते. सन १९९७-९८ मध्ये नाममात्र सभासद ६१० होते, त्यात सन १९९८-९९ यावर्षी वार्षिक १.६६ टक्क्यांनी घट झाली आहे. यानंतर १९९९ ते २००३ पर्यंत नाममात्र सभासदांमध्ये वाढ झाली, परंतु सन २००३-०४ ते २००४-०५ या दोन वर्षात फक्त १०९ व ५१ एवढेच नाममात्र सभासदांचे प्रमाण दिसते. त्यात प्रचंड प्रमाणात घट झाली आहे. नियमित सभासदांमध्ये मात्र सन १९९५ पासून सन २००५ पर्यंत १०६३ सभासदांमध्ये वाढ झाली आहे. म्हणजेच बँकेच्या नियमित सभासदांमध्ये वाढ तर नाममात्र सभासदांमध्ये घट झालेली दिसून येते. नाममात्र सभासदांमध्ये घट होण्याचे प्रमुख कारण

म्हणजे बँकेने कर्ज वसुलीवर मोठ्या प्रमाणात भर दिल्याने कर्जवसुलीनंतर नाममात्र सभासद कमी झाले आहेत.

४.४ ठेवीचे संकलन :-

ठेवी मोठ्या प्रमाणात गोळा करणे हे कोणत्याही व्यापारी बँकांची काम करणाऱ्या वित्तीय संस्थेचे प्राथमिक कार्य असते. याचे महत्त्वाचे कारण म्हणजे बँका ही दुसऱ्यांच्या पैशाचा वापर करणारी वित्तीय संस्था असते. तसेच बँकेच्या भागभांडवलात कालांतराने होणारी वाढ ही मंदगतीने होत असते यासाठी बँकेला आपले व्यवहार पूर्ण करण्यासाठी पर्यायी साधनाने पैसा उभा करावा लागतो. हे पर्यायी साधन म्हणजेच ठेवी होत. बँका जेवढ्या जास्त प्रमाणात ठेवी गोळा करू शकतात तेवढ्या जास्त प्रमाणात त्या आपले कर्जाचे व्यवहार वाढवून व अशा कर्जव्यवहारातून नफा मिळवू शकतात.

ठेवीचे संकलन करत असताना बँकांना अल्पकालीन आणि दीर्घकालीन ठेवी यांच्यामध्ये योग्य तो ताळमेळ घालावा लागतो. दीर्घ मुदतीच्या ठेवी जेवढ्या जास्त मिळतील तेवढी कर्जाचे व्यवहार करण्यातील सुलभता जास्त असते. त्याचबरोबर बँकेला आर्थिक स्थैर्य मोठ्या प्रमाणात प्राप्त होते व बँकेला स्वतः जवळ रोख रक्कम बाळगण्याची गरज कमी असते. अल्प मुदतीच्या ठेवी असल्यास बँकेस अनेक अडचणींना सामोरे जावे लागते. परंतु या ठिकाणी एक गोष्ट स्पष्ट होते की, नागरी बँकेच्या कर्जाच्या व्यवहारात जास्त हिस्सा अल्पकालीन कर्जाचा असतो. थोडक्यात ठेवीचे संकलन वेगाने वाढविण्यास बँकेची आर्थिक प्रगती झपाट्याने वाढण्यास मदत होऊ शकते.

ठेवी या बँकेच्या व्यवहारातील महत्त्वाचा घटक असल्याने दि. विटा को-ऑप. बँकेने ठेवी वाढविण्यास मोठ्या प्रमाणात प्राधान्य दिलेले दिसून येते. या पार्श्वभूमीवर दि. विटा को-ऑप. बँकेने अल्पकालीन व दीर्घकालीन ठेवी मिळविण्यासाठी प्रयत्न मोठ्या प्रमाणात केलेले दिसून येतात. त्यासाठी बँकांनी काही योजना कार्यान्वित केल्या आहेत. प्रथम त्याची थोडक्यात माहिती दिली आहे व नंतर त्यातील महत्त्वाच्या ठेवीचे बदलाचे विश्लेषण केले आहे. खालील तक्ता क्र. ४.४ मध्ये दि. विटा को-ऑप. बँक लि., विटा बँकेचे सन १९९५ ते २००५ या कालावधीतील ठेवीचे संकलन दिले आहे.

विटा अर्बन बँकेच्या ठेवींचे संकलन

तक्ता क्र. ४.४

अ.क्र.	वर्ष	ठेवी (रु.)	निर्देशांक	वार्षिक वाढ
१.	१९९५-१९९६	६,२५,५०,८०४	१००	-
२.	१९९६-१९९७	७,१७,८५,३२४	११४	१४.७६%
३.	१९९७-१९९८	७,९५,५०,१०९	१२६	१०.८१%
४.	१९९८-१९९९	८,२५,१५,२२२	१३१	३.७२
५.	१९९९-२०००	८,३१,८३,०३३	१३२	०.८०%
६.	२०००-२००१	१०,५१,२६,०२८	१६८	२६.३७%
७.	२००१-२००२	१५,०३,६६,४१५	२४०	४३.०३%
८.	२००२-२००३	१६,३४,५४,२५५	२६१	८.७०%
९.	२००३-२००४	१५,४०,७६,३१२	-२४६	-५.७३%
१०.	२००४-२००५	१३,८६,५६,९९३	-२२१	-१०%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.४ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप बँक लि. विटा' बँकेच्या सन १९९५ ते सन २००५ या वर्षातील ठेवींचे संकलन कशाप्रकारे झाले आहे याचे विश्लेषण केले आहे. सन १९९५-९६ या वर्षी बँकेच्या ठेवी ६,२५,५०,८०४ रु. एवढ्या होत्या त्यामध्ये सन १९९६-९७ या वर्षापर्यंत १४.७६% वार्षिक वाढ झालेली दिसून येते. सन १९९७-९८ या वर्षीसुद्धा ठेवीमध्ये १०.८१% वाढ झाली आहे सन १९९८-९९ व १९९९-२००० या दोन वर्षांमध्ये ठेवीमध्ये थोड्या प्रमाणात वाढ झाली आहे ती अनुक्रमे ३.७२% व ०.८०% एवढी आहे. सन २०००-२००१, २००१-२००२, २००२-०३ चा वर्षी बँकेच्या ठेवीत अनुक्रमे २६.३७%, ४३.०३%, ८.७०%, एवढ्या प्रमाणात वाढ झाली असून सन २००२-०३ अखेर बँकेच्या १६,३४,५४,२५५ रु एवढ्या एकूण ठेवी होत्या. शेवटच्या दोन वर्षात बँकेच्या ठेवीमध्ये ५.३७% व १०% एवढी घट झाली आहे. ठेवीमध्ये घट होण्याचे प्रमाण कारण म्हणजे सन २००३ मध्ये पडलेला दुष्काळ यामुळे पुढील वर्षी ठेवींचे प्रमाण कमी झालेले दिसून येते.

ठेवींचा निर्देशांक सुद्धा सन १९९५-९६ या वर्षापासून वाढत असलेला

दिसून येतो पायाभूत वर्षात १०० असणारा ठेवींचा निर्देशांक सन २००२-०३ पर्यंत २६१ एवढा वाढलेला दिसून येतो तर सन २००३-०४ ते सन २००४-०५ या वर्षात ठेवीमध्ये झालेल्या घटीमुळे निर्देशांक सुद्धा २४६ व २२१ एवढा कमी झालेला आहे.

४:४.१ ठेवींच्या योजना :

बँकेला आपला बँक व्यवसाय कार्यक्षमरित्या चालविण्यासाठी ठेवी गोळा कराव्या लागतात. बँकेच्या आकर्षक ठेव योजनांमुळे लोक मोठ्या प्रमाणात बँकेत ठेवी ठेवण्यास तयार होतात. यासाठी बँकेच्या ठेव योजना या आकर्षक असणे आवश्यक असते. योजना जेवढ्या जास्त आकर्षक असतात तेवढ्या बँकेच्या ठेवी वाढण्यास मदत होते. दि विटा अर्बन की-ऑप. बँकेने आपल्या ठेवींच्या योजना पुढीलप्रमाणे सुरू केलेल्या आहेत-

४:४.१.१ अल्पमुदतीच्या ठेवी :

१) बचत ठेवी :-

या ठेवीमध्ये प्रामुख्याने व्यक्तिगत ठेवींचा समावेश होतो. त्याचबरोबर जिल्हा मध्यवर्ती बँक आणि अन्य सहकारी संस्थांच्या असणाऱ्या ठेवींचाही समावेश होतो. लोकांना बचतीची सवय लागावी यासाठी बचत ठेव योजना आकर्षक असलेली दिसून येते. यासाठी बँक या ठेवीवर मार्च २००५ अखेर ३.५ टक्के व्याजदर देत असलेली दिसून येते व आपल्या बचत ठेवी मोठ्या प्रमाणात वाढविण्याचा प्रयत्न बँक करीत असलेली दिसून येते.

२) चालू ठेवी :-

व्यापारी आणि व्यावसायिक यांच्या दृष्टीतून या प्रकारच्या ठेवीस फार महत्त्व असते. काही सहकारी संस्थासुद्धा या ठेव पद्धतीचा वापर करतात. चालू ठेव खात्यावरील व्यवहारांच्या संख्येचे प्रमाण जास्त असल्याने पैसे केव्हा जमा होतील आणि पैसे केव्हा परत मागितले जातील याबद्दल काहीच अंदाज करता येत नसल्याने अशा ठेवींचा कर्जे देण्यासाठी फारसा उपयोग होत नाही. बँकेला अशाप्रकारच्या ठेवींपासून फारसा फायदाही होत नसल्याने बँक अशा ठेवींवर व्याज देत नाही अथवा अत्यंत कमी दराने व्याज देते.

४:४.९.२ दीर्घ व मध्यम मुदतीच्या ठेवी :

ज्या व्यक्तीकडे किंवा संस्थांकडे शिलकी पैसा असतो त्यांना नजीकच्या काळात या पैशाची आवश्यकता भासत नाही. अशा व्यक्ती अथवा संस्था दीर्घमुदतीने आपली रक्कम बँकेकडे ठेवतात. बँकेससुद्धा ही रक्कम दीर्घकाळासाठी वापरता येते म्हणून इतर ठेवीच्या व्याजदरापेक्षा मुदतबंद ठेवीवर व्याजदर थोडा जास्त असतो. दीर्घ व मध्यम मुदतीच्या ठेवी ठराविक काळासाठी बँकेकडे राहात असल्याने बँकांना आपली कर्ज योजना करण्यासाठी त्याचा उपयोग मोठ्या प्रमाणात होत असतो.

१) संचय योजना :

नियमित बचत करणाऱ्यांच्या दृष्टीने ही योजना कायदेशीर असून बँकेचे पिग्मी एजंट दररोज खातेदारांच्या दुकानात किंवा घरी जाऊन त्यांची बचत घेऊन जातात. मुदतीनंतर व्याजासह सर्व रक्कम खातेदारास परत केली जाते. सामान्य जनतेमध्ये व लहान व्यापाऱ्यांना नियमित बचतीची सवय वाढावी यादृष्टीने ही योजना अत्यंत महत्त्वाची ठरत आहे, त्यामुळे बँकेच्या ठेवीत वाढ होण्यास मदत होत असते. शिवाय जनतेमध्ये बचत करण्याची सवय निर्माण होते. यादृष्टीने दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेची भूमिका महत्त्वाची असल्याचे दिसून येते. लोकांना जास्तीत जास्त बचत करण्याची सवय लागावी यासाठी बँक या ठेवीवर $7\frac{1}{2}\%$ या दराने व्याज देऊन ठेवी आकर्षक करण्याचा प्रयत्न करते.

२) आवर्ती ठेव :

पगारदार आणि अल्प उत्पन्न असणाऱ्या सामान्य लोकांना ही ठेव योजना कायदेशीर ठरते. या ठेव प्रकारामुळे बचत होते आणि बचतीची सवय लागते. या योजनेनुसार दरमहा ठराविक रक्कम ठराविक मुदतीपर्यंत भरावी लागते. आवर्ती ठेव खात्यावर ठेवीचे हप्ते नियमितपणे भरण्याची जबाबदारी ठेवीदारांची असते. व्यक्तीने आपल्या उत्पन्नाचा विचार करून आवर्ती ठेव योजना फायदा घेता येतो. त्यामुळे मासिक हप्ते नियमितपणे भरण्यामध्ये अडचणी येण्याची शक्यता कमी असते.

३) दामदुप्पट ठेव योजना :

या योजनेमध्ये आपण जेवढी रक्कम बँकेत ठेवतो तेवढ्या रकमेची

६ वर्षे ५ महिने १५ दिवसांनी दुप्पट रक्कम मिळते.

४) दाम दीडपट ठेव योजना :

या योजनेनुसार ३ वर्षे ६ महिने १२ दिवस एवढ्या कालावधीसाठी रक्कम ठेवल्यास त्या रकमेच्या दीडपट रक्कम मुदत संपल्यानंतर खातेदाराला परत मिळते.

५) दाम तिप्पट ठेव योजना :

या योजनेनुसार ९ वर्षे ११ महिने १५ दिवस एवढ्या कालावधीसाठी रक्कम ठेवल्यास रकमेच्या तिप्पट रक्कम मुदत संपल्यानंतर खातेदारास मिळते.

खालील तक्ता क्र. ४.५ मध्ये दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेतील ठेवींची संरचना दर्शविली आहे.

दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेतील ठेवींची संरचना

तक्ता क्रमांक ४.५

अ.क्र.	वर्ष	मुदत ठेवी		बचत ठेवी		चालू ठेवी	
		कोटी रु.	एकूण ठेवींची टक्केवारी	कोटी रु.	एकूण ठेवींची टक्केवारी	कोटी रु.	एकूण ठेवींची टक्केवारी
१.	१९९५-९६	५,१०,०१,२३१	८१.५३%	५०,२०,९५०	८.०२%	६५,१५,६२३	१०.४१
२.	१९९६-९७	५,९०,८५,८१२	८२.३०%	५४,४३,११२	७.५८%	७२,५२,४०९	१०.१०%
३.	१९९७-९८	६,६५,५८,८४३	८३.६६	५५,९५,९४३	७.०३%	७३,९१,९४३	९.२९%
४.	१९९८-९९	६,९४,२५,७००	८४.१३%	५५,९०,९७३	६.७७%	७४,९२,३९०	९.०८%
५.	१९९९-२०००	६,९९,४४,७८९	८४.०८%	५६,०३,९७३	६.७३%	७६,३४,२६९	९.१७%
६.	२०००-०१	९,४३,८८,२७०	८९.७८	५५,५३,४१९	५.२८%	५०,७३,७१८	४.८२%
७.	२००१-०२	१३,६८,४२,२२९	९१%	८१,०१,५३७	५.३८%	५३,९४,५४७	३.५८%
८.	२००२-०३	१४,६३,५८,७२८	८९.५४%	८१,१९,८१०	४.९६%	८३,८९,७२७	५.१३%
९.	२००३-०४	१३,८२,००,३८१	८९.६९%	८४,०३,६४८	५.४५%	६६,०५,५३८	४.२८%
१०.	२००४-०५	११,८९,८९,५२३	८५.८१%	१,१३,९६,९२९	८.२१%	७४,३७,१७०	५.३६

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.५ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप बँक लि. विटा' बँकेच्या सन १९९५-९६ ते सन २००४-०५ या कालावधीतील मुदतठेवी, बचतठेवी व चालू ठेवी यांची संरचना कशाप्रकारे आहे याचे विवेचन केले आहे. सन १९९५-९६ यावर्षी मुदतठेवी ५,१०,०१,२३१ रु. होत्या. त्याचे एकूण ठेवीशी प्रमाण ८१.५३% एवढे होते. सन १९९५-९६ ते सन २००४-०५ या कालावधीपर्यंत मुदत ठेवीचे प्रमाण एकूण ठेवीच्या ८० ते ९०% दरम्यान राहिले आहे. यामध्ये थोडाफार चढउतार झालेला दिसून येतो परंतु बँकेने आपल्या दीर्घकालीन ठेवी वाढवण्यात मोठ्या प्रमाणात यश मिळवलेले आहे. सन १९९५-९६ ते सन २००४-२००५ या कालावधीमध्ये मुदतठेवीचे प्रमाणात दुप्पट वाढ झाली आहे.

सन १९९५-९६ मध्ये बचतठेवी ३०,२०,९५० रु. एवढ्या होत्या एकूण ठेवीशी त्यांचे प्रमाण ८.०२% एवढे होते बँकेच्या एकूण ठेवीच्या वाढत्या प्रमाणाबरोबर बचतठेवीचे प्रमाण ही मोठ्या प्रमाणात वाढविण्याचा प्रयत्न बँकेने केला आहे. सन १९९५-९६ ते २००४-०५ या कालावधीत बचत ठेवीचे एकूण ठेवीशी असणारे प्रमाण ४ ते १०% दरम्यान राहिले आहे. या कालावधीत बँकेच्या बचत ठेवीमध्ये जवळजवळ दुप्पट वाढ झालेली दिसून येते. त्याचबरोबर बँकेच्या चालू ठेवीचा विचार करत असताना सन १९९५-९६ मध्ये बँकेच्या चालू ठेवी ६५,१५,६२३ रु. एवढ्या होत्या एकूण ठेवीशी त्याचे प्रमाण १०.४१% एवढे होते. सन १९९५-९६ पासून सन १९९९-२००० कालावधीपर्यंत चालूठेवीमध्ये वाढ होत असलेली दिसून येते. तर सन २०००-२००१ ते सन २००१-०२ या वर्षी त्यामध्ये थोडी घट झालेली आहे. त्यानंतर मात्र चालू ठेवीत वाढ होत असलेली दिसून येते. एकूण ठेवीशी चालू ठेवीचे प्रमाण सन १९९५-९६ ते सन २००४-०५ या कालावधीत ५ ते १०% दरम्यान राहिलेले आहे. बँकेने आपल्या भविष्यातील दीर्घकालीन योजना अमंलात आणण्यासाठी मोठ्या प्रमाणात मुदतठेवीचे प्रमाण वाढविण्यावर भर दिलेला दिसून येतो.

४:५ कर्ज :

बँकांची स्थापना प्रामुख्याने नफा प्राप्ती या प्रमुख हेतूने झालेली

असते. बँकेच्या भागधारकांना लाभांश देणे, ठेवीदारांना ठेवीवर व्याज देणे आणि नित्याचे स्वर्च भागविणे यासाठी बँकांना प्राप्तीचा मार्ग शोधवा लागतो. भांडवल व ठेवीतून आवश्यक रोख व इतर निधी बाळगून व्यापारी बँका समाजातील गरजू व्यक्ती व संस्थांना पैशाचा पुरवठा करतात. म्हणजेच कर्जे देतात व त्यावर व्याज मिळवितात . बँकेचे भागधारक व ठेवीदार यांचे हितसंबंध सुरक्षित राहतील या दृष्टीने आवश्यक ती सर्व काळजी बँकेने कर्जव्यवहाराचा बाबतीत घ्यावी लागते.

कर्जावर मिळणारे व्याज हे बँकेच्या उत्पन्नाचे प्रमुख साधन असते. कर्जपुरवठा करताना बँकेने समाजातील व्यक्ती व संस्थाना कर्जे ही त्याची पत, व्यवसाय व कार्यपद्धती पाहून घ्यावी लागतात. कर्जे देताना बँकेने दक्ष राहून अनुभावाद्वारे सुझापणे कर्जपुरवठा करावा लागतो. म्हणून लाभतेचे प्रमाण, उपलब्ध रक्कम, सुरक्षितता व योग्य कालावधी या सर्वांचा विचार करून कर्जपुरवठा करणे योग्य ठरते कोणत्याही बँकेस कर्जपुरवठा करतेवेळी सर्व प्रथम हे पाहावे लागते की, आपले कर्ज ठरलेल्या मुदतीत परत होईल व आपण ज्या उद्देशासाठी हे कर्ज दिले आहे त्याच उद्देशासाठी ते वापरले जाईल. 'दि विटा अर्बन को-ऑप बँक लि. विटा' बँकेच्या सन १९९५ ते सन २००५ या कालावधीत दिलेल्या कर्जाची माहिती पुढील तक्त्यात दर्शवली आहे.

दि विटा अर्बन को-ऑप बँक लि. विटा बँकेने दिलेली एकूण कर्ज

तक्ता क्र. ४.६

अ.क्र.	वर्ष	एकूण कर्ज (रु.)	कर्जाचा निर्देशांक	वार्षिक बदलांची टक्केवारी
१.	१९९५-९६	३,२०,७५,७८१	१००	-
२.	१९९६-९७	३,४९,८१,४६०	१०९	९.०५%
३.	१९९७-९८	३,४७,३६,५१७	-१०८	-०.७०%
४.	१९९८-९९	३,६७,९०,२४८	११५	५.५८%
५.	१९९९-२०००	५,६८,९८,९३५	१७७	५४.६५%
६.	२०००-२००१	७,६७,०६,७४५	२३९	३४.८१%
७.	२००१-२००२	७,१२,९४,०००	२४७	३.३७%
८.	२००२-२००३	८,७८,६६,०००	२७४	१०.८१%
९.	२००३-२००४	८,७५,०१,०००	-२७३	-०.४१%
१०.	२००४-२००५	९,१७,२३,०००	२८६	४.८०%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.६ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेने दिलेल्या सन १९९५ ते सन २००५ या कालावधीतील एकूण कर्जाचा पुरवठा दर्शविला आहे. सन १९९५-९६ यावर्षी बँकेने ३,२०,७५,७८१ रु. कर्जपुरवठा केलेला आहे. त्यात सन १९९६-९७ मध्ये ९.०५ टक्के जी वाढ झाली आहे, तर १९९७-९८ यावर्षी कर्जपुरवठा मागील वर्षापेक्षा ०.७० टक्के एवढा घटलेला दिसतो. त्यानंतर मात्र बँकेचा कर्जपुरवठा अनुक्रमे वाढत असलेला दिसून येतो. १९९८-९९ मध्ये ३,६७,९०,२४८ रुपये असणारा कर्जपुरवठा १९९९-२००० पर्यंत त्यात ५४.६५ टक्के वार्षिक वाढ झालेली दिसून येते, तर २०००-२००१, २००१-२००२, २००२-२००३ या वर्षात कर्जपुरवठ्यात झालेली वार्षिक वाढ अनुक्रमे ३४.८१ टक्के, ३.३७ टक्के, १०.८१ टक्के एवढी आहे. सन २००३-२००४ या वर्षात बँकेच्या कर्जपुरवठ्यात ०.४१ टक्के एवढी घट झाली आहे. मात्र त्यानंतरच्या वर्षात त्यामध्ये ४.८२ एवढी वार्षिक वाढ झाली आहे. सन २००३-०४ यावर्षी

दुष्काळामुळे ठेवींचे प्रमाण कमी झाल्यामुळे कर्जपुरवठा कमी झाला आहे. तरीसुद्धा सन १९९५-९६ च्या तुलनेमध्ये सन २००४-०५ पर्यंत बँकेने कर्जपुरवठ्याच्या प्रमाणात तिप्पट वाढ केली आहे.

बँकेच्या कर्जाचा निर्देशांक पाहता असताना पायाभूत वर्षात १०० असणारा निर्देशांक १९९६-९७ मध्ये १०९ पर्यंत वाढला आहे. परंतु १९९७-९८ या वर्षी त्यात घट होऊन तो १०८ एवढा कमी झालेला दिसून येतो. सन १९९८-९९ ते सन २००३-२००४ या कालावधीत कर्जाचा निर्देशांक ११५ वरून २७४ एवढा वाढलेला दिसतो, तर सन २००२-०३ यावर्षी त्यात घट होऊन तो २७३ एवढा कमी झाला आहे. म्हणजेच कर्जाचा निर्देशांक सन १९९५-९६ या पायाभूत वर्षात १०० होता. त्यात वाढीची प्रवृत्ती सन २००४-०५ पर्यंत २८६ एवढी राहिलेली दिसते.

४:६ दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकचे कर्जव्यवहार :

४:६.१ तारणावरील कर्जे :-

बहुतेक बँका आपली कर्जे ही तारणावरच देत असतात, कारण रकमेची सुरक्षितता पाहणे हे बँक व्यवसायाचे आद्य कर्तव्य मानले जाते. ज्या व्यक्ती घेतलेल्या कर्जफेडीसाठी तारण गहाण देऊ शकतात अशांना कर्जपुरवठा केला जातो. प्रत्येक कर्जदाराच्या वैयक्तिक ऐपतीऐवजी दुय्यम स्वरूपात तारण स्वीकारले जाते, कारण जेव्हा कर्ज परतफेड होणे अशक्य होते तेव्हा तारण मालमत्ता विकून कर्ज रक्कम वसूल केली जाते. तारण म्हणजे अशी मालमत्ता की, ती धनकोस (बँकेस) तारण दिली जाते. त्यावर बँकेचा हक्क असतो व ही मालमत्ता कर्जफेडीस वापरता येते. म्हणून बँक सुरक्षिततेच्या दृष्टीने ग्राहकाकडून भाग, कर्जरोखे, कागदपत्रे इ. बरोबर जमीन, इमारत यासारखी स्थावर मालमत्तादेखील तारण म्हणून घेत असते.

बँकांकडे अनेक ठेवीदारांनी आपल्या ठेवी मुदतीठेव योजनेमध्ये ठेवलेल्या असतात. त्याची मुदत संपण्यापूर्वी संबंधित ठेवीदारास पैशांची गरज असेल तर बँका त्या ठेवीदाराला त्याने ठेवलेल्या ठेवीवर कर्जाची सोय करून देतात. मुदती, अत्यल्प (पिगमी) आवर्ती यांच्या ठेवीवर अशाप्रकारच्या कर्जाची सोय

बँकेने दिली आहे. ठेवीवर जितके व्याज बँक देत असते त्यापेक्षा २ टक्के जास्त दराने या कर्जासाठी व्याज आकारले जाते.

१) नजरगहाण कर्ज :

या कर्जाच्या प्रकाराचा समावेश मध्यम मुदतीच्या कर्जांमध्ये केला जातो. वाहन, यंत्रे, माल किंवा मालाच्या दस्तऐवजावर बँकेस प्रत्यक्ष ताबा न देता कर्ज घेतले जाते. नजरगहाण तारणामध्ये मालाचा ताबा पूर्ण कर्जदाराकडे राहतो.

संबंधित वस्तू कर्जदार वापरतो, पण त्याची मालकी बँकेकडे असते. कर्जदाराने कर्जफेड केली नाही तर बँकेचा मालावर आपोआप अधिकार पोहोचतो. कर्जफेडीची मुदत ३० महिने किंवा ३६ महिने एवढी असते. वस्तूच्या मालकीहक्क दस्तकावर बँकेचे नाव असते.

२) ठेवतारण कर्ज :

व्यक्ती अथवा संस्था दीर्घमुदतीने आपली रक्कम बँकेकडे ठेवत असतात. अशा ठेवी दीर्घकाळासाठी ठेवत असताना मुदत संपण्यापूर्वी ठेवीदारास पैशांची आवश्यकता असल्यास बँक अशा ठेवीदारांना ठेवतारण पावतीवर कर्ज देत असतात. बँका ठेवीवर जेवढे व्याज देतात त्यापेक्षा २ टक्के जास्त दराने या कर्जावर व्याज आकारले जाते म्हणजेच ठेवीदारांना त्यांच्या ठेवीवर कर्जाची सोय उपलब्ध करून दिली जाते, परंतु त्यासाठी तारण म्हणून ठेव पावती बँकेकडे ठेवून घेतली जाते.

३) स्थावर तारण कर्ज :

घर, बंगला, जमीन अथवा बँकेने मान्य केलेल्या अन्य स्थावर मालमतेवर बँक कर्ज देत असते. कर्जाची मुदत आणि रक्कम यानुसार व्याजदर आकारला जातो. बँक स्थावर मालमतेवर कर्ज देत असताना अप्रत्यक्षरित्या बँकेची मालकी प्रस्थापित होत असते. कर्जफेडीची मुदत संपल्यानंतर कर्जदारास कर्जफेडीची मुदत दिली जाते. ठराविक मुदतीत कर्जदाराने कर्जफेड न केल्यास स्थावर मालमत्ता जप्त करण्याचा अधिकार बँकेस प्राप्त होतो. अशाप्रकारची कर्जे अल्प, मध्यम, दीर्घमुदतीसाठी दिली जातात.

४) सोनेतारण कर्ज :

यामध्ये सोन्याच्या दागिन्यावर कर्ज मंजूर केले जाते. हे कर्ज १२ ते १५ महिने मुदतीसाठी दिले जाते. कर्जदार आपला माल म्हणजे सोने-चांदी दागिने, मौल्यवान कागदपत्रे बँकेकडे सुपूर्द करून त्याद्वारे कर्ज मिळवित असतो. कोणताही माल, सोने, चांदी इ. कर्ज परतफेड केल्यानंतर सदर वस्तूचा ताबा पूर्ववत मालकाकडे दिला जातो.

५) वाहन तारण कर्ज :

बँक दुचाकी, चारचाकी वाहन खरेदीसाठी मोठ्या प्रमाणात कर्जपुरवठा करीत असते. असा कर्जपुरवठा करीत असताना बँकेचा त्या वाहनावर मालकी हक्क प्राप्त होत असतो. वाहनाच्या मालकी हक्क दस्तऐवजावर बँकेचे नाव असल्याने वाहनाचा मालक असणाऱ्या व्यक्तीस बँकेच्या परस्पर त्या वाहनाची विक्री करता येत नाही. वाहन खरेदीसाठी दिलेल्या कर्जाची परतफेड झाल्यानंतर वाहनाचा संपूर्ण ताबा वाहन मालकास दिला जातो.

६) सरकारी रोखे तारण कर्ज :

केंद्र सरकार, राज्य सरकार, स्थानिक स्वराज्य संस्था आणि सरकारी सहभाग असणाऱ्या संस्थांच्या रोख्याच्या तारणावर बँका कर्ज देतात. या रोख्यांना रिझर्व्ह बँकेचे संरक्षण असल्याने बँकांना कर्ज देणे सोयीचे होते. परंतु सरकारी रोखे तारण कर्जाचे प्रमाण फारच कमी असते.

४:६.२ विनातारण कर्ज :

जे कर्ज कोणतेही तारण न घेता केवळ वैयक्तिक पतीवरच दिले जाते त्यास विनातारण कर्ज म्हणतात. या कर्जासाठी ग्राहकाची मालमत्ता तारण घेतली जात नाही, तर सभासदावर विसंबून राहूनच ही कर्जे दिली जातात. म्हणून सभासदाच्या आर्थिक परिस्थितीचा विचार करूनच अशा कर्जाचे वाटप केले जाते. बँकेच्या 'अ'वर्ग सभासदांना एका वर्षासाठी १० हजार रुपयांपर्यंत विनातारण कर्ज दिले जाते, परंतु संबंधित कर्ज घेऊ इच्छिणारा सभासद इतरत्र कोठेही थकबाकीदार नसावा ही अट असते. बँक सभासदाची सचोटी, प्रामाणिकपणा, बँकेबरोबरचे पूर्वीचे व्यवहार, कर्जफेडीची

शक्यता या सर्व गोष्टीचा विचार करून नंतरच विनातारण कर्ज दिले जाते. दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेने सन १९९५ ते २००५ पर्यंत दिलेली तारणी व विनातारणी कर्जांचे विभाजन पुढील तक्त्यात दाखविले आहे.

**दि. विटा अर्बन को-ऑप बँकेच्या
तारणी व विनातारणी कर्जांचे विभाजन**

तक्ता क्र. ४.७

अ. क्र.	वर्ष	तारणी कर्ज	वार्षिक वाढ (%)	विनातारणी कर्ज	वार्षिक वाढ (%)
१.	१९९५-९६	३,१८,६०,९८१	-	२,१५,०००	-
२.	१९९६-९७	३,४६,६३,४६०	८.०९%	३,१८,०००	४८%
३.	१९९७-९८	३,४५,०८,५१७	०.४४%	२,२८,०००	-२६.३०%
४.	१९९८-९९	३,६४,५७,२४८	५.३४%	३,३३,०००	४६%
५.	१९९९-२०००	५,६६,५०,०००	५५.३८%	२,४९,०००	-३३.७३%
६.	२०००-२००१	७,६४,५५,०००	३४.९६%	२,११,०००	१५.२६%
७.	२००१-२००२	७,९१,१४,०००	३.३६%	१,८०,०००	१४.६९%
८.	२००२-२००३	८,७७,०१,०००	१०.८५%	१,६९,०००	-६.५०%
९.	२००३-२००४	८,७३,६२,०००	-०.३८%	१,३९,०००	१७.७५%
१०.	२००४-२००५	९,१५,७६,०००	४.६०%	१४७,०००	५.४४%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.७ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेच्या सन १९९५-९६ ते सन २००४-०५ या कालावधीत दिलेल्या तारणी व विनातारणी कर्जांचे विभाजन दिले आहे. त्यामध्ये सन १९९५-९६ मध्ये ३,१८,६०,९८१ रु. एवढी तारणी कर्ज दिले होते. त्यामध्ये सन १९९६-९७ मध्ये ८.०९ टक्के वार्षिक वाढ झालेली आहे. त्यानंतर सन १९९७-९८ व १९९८-९९ या दोन वर्षी वाढीची प्रवृत्ती काहीशी स्थिर असलेली दिसते. त्यामध्ये असणारी प्रतिवर्षी वाढ ०.४४ टक्के व ५.३४ टक्के आहे. सन १९९९-२००० मध्ये तारणी कर्जाचा पुरवठा ५,६६,५०,००० रु. एवढा वाढला आहे. सन २०००-२००१ पर्यंत त्यामध्ये ३४.९६ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झालेली आहे.

सन २००१-२००२ मध्ये व २००२-०३ यावर्षी अनुक्रमे ३.३६ टक्के व १०.८५ टक्के एवढी वार्षिक वाढ तारणी कर्जात झाली परंतु सन २००३-०४ या वर्षात तारणी कर्जाचे प्रमाण ०.३८ टक्क्यांनी घटलेले दिसते. बँकेच्या १९९५ ते २००५ या कालावधीत तारणी कर्जाच्या प्रमाणात जवळजवळ तिप्पट वाढ झाली आहे.

बँकेच्या विनातारणी कर्जाच्या प्रमाणात मोठ्या प्रमाणात चढउतार होत असल्याचे दिसून येते. सन १९९५-९६ मध्ये २,१५,००० रु. एवढे विनातारणी कर्ज दिले होते. त्यात १९९६-९७ मध्ये ४८ टक्क्यांनी वार्षिक वाढ झाली. त्यात १९९७-९८ मध्ये २८.३ टक्क्यांनी घट झाली. त्यानंतर १९९८-९९ यावर्षी ४६ टक्के एवढी वाढ झाली. परंतु १९९९-२००० ते २००३-०४ या कालावधीत विनातारणी कर्जात बँकेने मोठ्या प्रमाणात कपात केलेली दिसून येते. सन २००४-०५ यावर्षी बँकेने एकूण कर्जाच्या फक्त ०.१६ टक्के एवढाच कर्जपुरवठा विनातारणी केलेला आहे. कर्जाची वसुली योग्यप्रकारे व्हावी यासाठी बँकेने विनातारणी कर्जावर निर्बंध घातले आहेत.

४:७ कर्जव्यवहारासाठी गट :

बँक कर्ज देत असताना भारतीय रिझर्व्ह बँकेची मार्गदर्शक तत्वे आणि नियमानुसार कर्जव्यवहारासाठी बँकेने पुढील दोन गट केले आहेत. त्यानुसार बँक कर्जपुरवठा करित असलेली दिसून येते.

अ) गट 'अ' यामध्ये गट 'ब' मधील प्रकार वगळून इतर हप्तबंदीची कर्ज आणि लघुउद्योगास अग्रक्रमानुसार सर्व प्रकारांनी खेळत्या भांडवलदारासाठीची कर्जे यांचा समावेश करण्यात आला आहे. या गटातील कर्जासाठी आकारला जाणारा व्याजदर हा 'ब' गटातील कर्जावरील व्याजाच्या तुलनेत जास्त असतो.

ब) गट 'ब' यात सवलतीच्या दराची कर्जे, लघु उद्योग, वाहतूक, व्यावसायिक आणि स्वयंरोजगार इत्यादी अग्रक्रम क्षेत्रात येणारी कर्जे यांचा समावेश होतो. या कर्जावरील व्याजदर हा गट 'अ' वरील कर्जाच्या व्याजाच्या तुलनेने कमी असतो.

४:८ कर्जाची विभागणी :

कर्जाची मुदतनिहाय्य विभागणी ही बँकेच्या कर्जव्यवहारविषयक

व्यवहारावर वेगळा प्रकाश टाकते. त्यातून बँकेच्या बहुसंख्य रकमेची गुंतवणूक कशी झाली हे समजते. परिणामी बँकेने रोखता आणि लाभप्रदता यांचा मेळ साधण्याच्या दृष्टीने कर्जव्यवहाराची आखणी कशी केली आहे याबद्दल माहिती मिळते. अल्पकालीन कर्जे जास्त प्रमाणात दिल्यास बँकेची रोखता जास्त प्रमाणात राहते. मात्र लाभप्रदता कमी प्रमाणात राहते. याउलट दीर्घकालीन कर्जांचे प्राबल्य असल्यास बँकेची लाभप्रदता वाढते आणि रोखता कमी होते. यादृष्टीने बँक रोखता व लाभप्रदता या दोन तत्वात मेळ घालून कर्जव्यवहार करीत असलेली दिसून येते. बँक रोखता व लाभता या दोन तत्वात मेळ घालून बँक जास्तीत जास्त नफा मिळविण्याचा प्रयत्न करीत असते. मुदतीनुसार कर्जांचे विभाजन कशा पद्धतीने केले आहे हे पाहणे आवश्यक आहे. म्हणजे मुदतीनुसार कर्जांची विभागणी कशी आहे हे महत्त्वाचे आहे.

४:८.१ मुदतीनुसार कर्जांचे वर्गीकरण

४:८.१.१ अल्पमुदत :

अल्पमुदत कर्जांचा विचार करत असताना अल्पमुदत कर्जांमध्ये कर्ज मंजूर झालेल्या तारखेपासून १५ महिन्यांपर्यंत या कर्जांची मुदत असते. अल्पमुदतीचा कर्जांचा कालावधी कमी असल्याने अशा कर्जांची वसुली लगेच होते व बँकेस आपली गुंतवणूक मोकळी करता येते, त्यामुळे बँकेकडे रोख पैसा मोठ्या प्रमाणात उपलब्ध होतो, परंतु बँकेने अल्पमुदतीची कर्जे दिल्यामुळे त्यांना उत्पन्न कमी प्रमाणात मिळत असते.

४:८.१.२ मध्यम मुदत :

मध्यम मुदत कर्जांचा विचार करत असताना या कर्जांत कर्जमंजूर झालेल्या तारखेपासून १६ ते ३४ महिन्यांपर्यंत या कर्जांची मुदत असते.

४:८.१.३ दीर्घमुदत कर्ज :

दीर्घमुदत कर्जांचा विचार करत असताना कर्जमंजूर तारखेपासून ३५ महिने ते ५ वर्षांची मुदत दीर्घकालीन कर्जांची असते. दीर्घमुदतीची कर्जे दिल्यामुळे कर्जांची वसुली होण्यास लागणारा कालावधी जास्त असतो, त्यामुळे

दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेची मुदतनिहाय कर्जविभागणी

तक्ता क्रमांक ४.८

अ.क्र.	वर्ष	अल्प मुदत कर्ज		मध्यम मुदत कर्ज		दीर्घ मुदत कर्ज	
		कोटी रु.	एकूण कर्जाची टक्केवारी	कोटी रु.	एकूण कर्जाची टक्केवारी	कोटी रु.	एकूण कर्जाची टक्केवारी
१.	१९९५-९६	८३,८९,५३३	२६.१५%	१,९३,३०,९१५	६०.२६%	४१,५५,३३३	१२.९५%
२.	१९९६-९७	८४,१०,९३०	२४.०४%	२,२०,८५,३१५	६३.१३%	४४,८५,२१५	१२.८२%
३.	१९९७-९८	८५,९०,७९२	२४.७३%	२,१५,९५,२२५	६२.१६%	४५,५०,५००	१३.१०%
४.	१९९८-९९	९०,३२,५४२	२४.५०%	२,३१,५०,१२९	६२.९२%	४५,६५,५७७	१२.४०%
५.	१९९९-२०००	१,७२,४३,३७५	३०.३०%	३,५०,५६,२३६	६१.६१%	४५,९९,३२४	८%
६.	२०००-०१	२,६१,१८,१९१	३४.०४%	४,६१,८५,७२६	६०.१२%	४४,०२,८२८	५.७३%
७.	२००१-०२	२,५७,४५,९१३	३२.४४%	४,९५,१२,३६७	६२.४४%	४०,३६,१३५	५.०९%
८.	२००२-०३	३,१३,१९,९९०	३५.६४%	५,३२,७३,९१७	६०.६३%	३०,२५,८०४	३.४४%
९.	२००३-०४	२,६१,३८,५८४	२९.८७%	५,७४,४६,४१३	६५.६५%	३९,१६,२९०	४.४७%
१०.	२००४-०५	२,७०,५४,४९९	२९.४९%	५,९३,८०,८६५	६४.७३%	४४,८४,३६०	४.८८%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.८ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेने सन १९९५-९६ ते सन २००४-०५ या कालावधीत केलेल्या मुदतनिहाय कर्जाची विभागणी दिली असून त्यामध्ये अल्पमुदत, मध्यम मुदत व दीर्घमुदत कर्जाचा पुरवठा दर्शविला आहे. सन १९९५-९६ मध्ये ८३,८९,५३३ रु. एवढा अल्पकालीन कर्जपुरवठा केला होता. त्याचे एकूण कर्जाशी प्रमाण २६.१५ टक्के एवढे होते. सन १९९६-९७ ते २००४-०५ पर्यंत अल्पमुदत कर्जात मोठ्या प्रमाणात वाढ होत असलेली दिसून येते. परंतु एकूण कर्जाच्या टक्केवारीत चढउतार होत आहेत. बँकेने सन २००४-०५ मध्ये २,७०,५४,४९९ रु. एवढा अल्पमुदतीचा कर्जपुरवठा केला आहे. त्याचे एकूण कर्जाशी प्रमाण २९.४९ टक्के एवढे आहे. अल्पकालीन कर्जाची एकूण कर्जाशी टक्केवारी १९९५ ते २००५ या कालावधीत २० ते ३० टक्क्यांच्या दरम्यान राहिली आहे.

सन १९९५-९६ मध्ये मध्यम मुदतीचा कर्जपुरवठा १,९३,३०,९१५ रु. एवढा होता. एकूण कर्जाशी त्याचे प्रमाण ६०.२६ टक्के होते. त्यात वाढ होऊन सन १९९६-९७ मध्ये एकूण कर्जाशी त्याचे प्रमाण ६३.१३ टक्के एवढे झाले आहे. १९९७-९८ व १९९८-९९ या वर्षात एकूण कर्जात मध्यम मुदतीच्या कर्जाचे प्रमाण ६२.१६ टक्के व ६२.९२ टक्के एवढे राहिले. सन १९९९-२००० ते २००४-०५ या कालावधीत मध्यम मुदतीच्या कर्जपुरवठ्यात वाढ होत असलेली दिसते. परंतु एकूण कर्जाशी असणारे प्रमाण मात्र ६० ते ६५ टक्क्यांच्या दरम्यान राहिले आहे. बँकेच्या दीर्घकालीन कर्जाचा विचार करताना बँकेने सन १९९५-९६ मध्ये ४१,५२,३३३ रुपये एवढा दीर्घकालीन कर्जपुरवठा केला होता. एकूण कर्जाशी त्याचे प्रमाण १२.९५ टक्के एवढे होते. त्यामध्ये १९९६-९७ मध्ये दीर्घकालीन कर्जात वाढ झाली आहे. परंतु एकूण कर्जाशी असणारे प्रमाण कमी झाले आहे. १९९७-९८ मध्ये बँकेने दीर्घकालीन कर्जपुरवठा ४५,५०,५०० रु. एवढा होता. त्याचे एकूण कर्जाशी प्रमाण १३.१० टक्के होते. सन १९९८-९९ ते २००२-०३ पर्यंत दीर्घकालीन कर्जाचे एकूण कर्जाशी असणारे प्रमाण १२.४० टक्क्यांवरून कमी होऊन ३.४४ टक्के एवढे झाले. सन २००३-०४ व २००४-०५ मध्ये ४.४७ टक्के व

४.८८ टक्के एवढी वाढ झाली आहे. बँकेने या ठिकाणी मध्यम मुदतीचा कर्जपुरवठा मोठ्या प्रमाणात करून आपली रोखता व लाभता राखण्याचा प्रयत्न केला आहे. त्या मानाने एकूण कर्जाशी दीर्घमुदतीच्या कर्जाचे प्रमाण कमी असल्याचे दिसते.

४:८.२ 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेने केलेला अद्यक्रम व दुर्बल घटकांना कर्जपुरवठा :

भारतीय रिझर्व्ह बँकेने एकूण कर्जाच्या ६० टक्के कर्जपुरवठा अद्यक्रम क्षेत्रांना तर १५ टक्के कर्जपुरवठा दुर्बल घटकांना करण्याबाबत नागरी बँकांना कळविले आहे. त्या सुचनेनुसार 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा'ने प्रतिवर्षी त्या मर्यादित कर्जे दिली आहेत. खालील तक्त्यात बँकेने सन १९९५ ते सन २००५ पर्यंत अद्यक्रम व दुर्बल घटकांना कशाप्रकारे कर्जपुरवठा केला आहे याची माहिती दिली आहे.

अद्यक्रम व दुर्बल घटकांना कर्जपुरवठा

तक्ता क्र. ४.९

(कंसातील आकडे वार्षिक वाढीची टक्केवारी दर्शवितात)

अ. क्र.	वर्ष	अद्यक्रम क्षेत्राला केलेला कर्जपुरवठा	एकूण कर्जाशी प्रमाण (%)	दुर्बल घटकांना केलेला कर्जपुरवठा	(%)
१.	१९९५-९६	२,२४,६३,०००	७२.०२%	६२,३५,०००	१९.४२%
२.	१९९६-९७	२,२८,३६,०००(१.६३)	६५.२८%	६५,९०,०००(५.३८)	१८.८३%
३.	१९९७-९८	२,२५,६८,०००(१.४८)	६४.९६%	६५,२०,०००(-१.०६)	१८.७६%
४.	१९९८-९९	२,३१,८१,०००(२.६४)	६३.०%	६८,१४,०००(४.३१)	१८.५२%
५.	१९९९-२०००	३,५७,७२,०००(३५.१९)	६२.८६%	१,४१,२६,०००(३०.१३)	२४.८२%
६.	२०००-२००१	५,४८,२६,०००(३४.७५)	७१.४७%	१,४५,८५,०००(३.१४)	१९.०१%
७.	२००१-२००२	५,२६,४९,०००(४.१३)	६६.४०%	१,४५,४४,०००(-०.२८)	१८.३४%
८.	२००२-२००३	६,७९,७०,०००(२२.५४)	७७.३५%	१,८५,११,०००(२१.४३)	२१.०६%
९.	२००३-२००४	७,५०,७२,०००(९.४६)	८५.७९%	१,१४,०७,०००(-६२.२७)	१३.०३%
१०.	२००४-२००५	७,१३,६०,०००(-५.२०)	७७.७९%	१,२५,७५,०००(९.२८)	१३.७०%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.९ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेने सन १९९५ ते २००५ या कालावधीत अग्रक्रम क्षेत्र व दुर्बल घटकांना केलेल्या कर्जपुरवठ्याची माहिती दिली आहे. सन १९९५-९६ या वर्षी बँकेने अग्रक्रम क्षेत्राला केलेला कर्जपुरवठा २,२४,६३,००० रु. एवढा असून त्याचे एकूण कर्जाशी प्रमाण ७०.०२ टक्के एवढे आहे. त्यामध्ये सन १९९६-९७ मध्ये १.६३ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली असून एकूण कर्जाशी प्रमाण ६५.२८ टक्के एवढे आहे. सन १९९५ ते २००५ या कालावधीमध्ये बँकेने अग्रक्रम क्षेत्राला एकूण कर्जाच्या ६० ते ८५ टक्के या दरम्यान एकूण कर्जपुरवठा केला आहे. म्हणजे रिझर्व्ह बँकेने ठरवून दिलेले ६० टक्के अग्रक्रम क्षेत्राला कर्जपुरवठा करणे हे उद्दिष्ट बँकेने पूर्ण केले आहे. सन १९९४-९५ या वर्षी बँकेने अग्रक्रम क्षेत्राला ७,१३,६०,००० रु. एवढा कर्जपुरवठा केला आहे. त्याचे एकूण कर्जाशी प्रमाण ७७.७९ टक्के एवढे असून मागील वर्षापेक्षा ५.२० टक्क्यांनी वार्षिक घट झाली आहे.

बँकेने दुर्बल घटकांना केलेला कर्जपुरवठा सन १९९५-९६ मध्ये ६२,३५,००० रु. एवढा होता. एकूण कर्जाशी त्याचे प्रमाण १९.४३ टक्के एवढे होते. त्यामध्ये सन १९९६-९७ मध्ये ५.३८ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झालेली दिसते. सन १९९५ ते २००५ या दहा वर्षांच्या कालावधीमध्ये सन २००३-०४ व २००४-२००५ या दोन वर्षांचा अपवाद वगळता बँकेने रिझर्व्ह बँकेने ठरवून दिलेले १५ टक्केचे उद्दिष्ट पूर्ण करण्याचा प्रयत्न केला आहे. सन २००४-०५ या वर्षी एकूण कर्जाच्या १३.७० टक्के एवढाच कर्जपुरवठा दुर्बल घटकांना केला होता.

४:८.३ सोनेतारण कर्ज :

सोने व इतर मौल्यवान वस्तू तारण स्वीकारून बँका कर्जपुरवठा करतात. स्वीकारलेल्या तारणाची बँकेच्या किंमत ठरवणाऱ्याकडून किंमत ठरवली जाते. यात जास्तीत जास्त १०,००० ते १५,००० रुपयांपर्यंत कर्ज दिले जाते व कर्जपरतीचा कालावधी १५ महिन्यांचा असतो. रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाच्या नियमानुसार १४ टक्के व्याजदर घेतला जातो. शहरातील

कमी उत्पन्न असणारा गट तसेच रोज ठराविक उत्पन्न मिळविणारे व्यापारी, किरकोळ विक्रेते, स्वयंरोजगार सुरू करण्यासाठी आवश्यक असणारे भांडवल उभे करण्यासाठी तारण म्हणून सोने स्वीकारून अल्पकालावधीसाठी कर्ज उपलब्ध करून देण्याचे कार्य बँक करीत असलेली दिसून येते. ठराविक मुदतीनंतर व्याजाची रक्कम परत आल्यानंतर कर्ज घेणाऱ्या व्यक्तीचे सोने किंवा मौल्यवान वस्तू त्या व्यक्तीला परत केल्या जातात. दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेने सन १९९५ ते २००५ या कालावधीत सोने तारण कर्जाची प्रगती पुढील तक्त्यात दर्शविली आहे.

सोनेतारण कर्ज

तक्ता क्र. ४.१०

अ. क्र.	वर्ष	सोनेतारण कर्ज	वाढ (रु.)	घट (रु.)	एकूण कर्जाशी टक्केवारी
१.	१९९५-९६	२,१०,०००	-	-	०.६५%
२.	१९९६-९७	२,७५,००	६५,०००	-	०.७८%
३.	१९९७-९८	३,२५,०००	५०,०००	-	०.९३%
४.	१९९८-९९	३,३९,०००	१४,०००	-	०.९२%
५.	१९९९-२०००	४,६२,०००	१,२३,०००	-	०.८१%
६.	२०००-२००१	२,८०,०००	-	१,८२,०००	०.३६%
७.	२००१-२००२	३,५१,०००	७१,०००	-	०.४४%
८.	२००२-२००३	२,४६,०००	-	१,०५,०००	०.२७%
९.	२००३-२००४	२,३७,०००	-	९,०००	०.२७%
१०.	२००४-२००५	१,११,०००	-	१,२६,०००	०.१२%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.१० मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेने सन १९९५ ते २००५ या कालावधीत सोनेतारण कर्जाच्या वितरणाची माहिती दिली आहे. सन १९९५-९६ यावर्षी बँकेने २,१०,००० रु. एवढे सोनेतारण कर्ज दिले आहे. एकूण कर्जाशी त्याचे प्रमाण ०.६५ टक्के एवढे आहे, तर सन १९९६-९७, १९९७-९८, १९९८-९९, १९९९-२००० यावर्षी

सोनेतारण कर्जाचे प्रमाणे एकूण कर्जाच्या अनुक्रमे ०.७८, ०.९३, ०.९२ व ०.८१ टक्के अशी वाढ झाली आहे. म्हणजेच एकूण १९९५ पासून २००० पर्यंत सोनेतारण कर्जात दुप्पट वाढ झाली आहे. सन २०००-२००१ या वर्षात सोनेतारण कर्जाचा पुरवठा २,८०,००० रु. एवढा होता. मागील वर्षापेक्षा तो १,८२,००० रु.नी कमी झाला आहे. सन २००१-२००२ मध्ये त्यात वाढ झाली आहे, तर सन २००२ पासून २००५ पर्यंत सोनेतारण कर्जात मोठ्या प्रमाणात घट होऊन सन २००४-०५ यावर्षी एकूण कर्जाच्या फक्त ०.१२ टक्के एवढाच कर्जापुरवठा केला आहे. म्हणजेच बँकेच्या सोनेतारण कर्जाचे प्रमाण कमी होत असलेले दिसून येते.

४:८.४ स्थावर तारण कर्ज :

बँक कर्जापुरवठा करताना कर्जाच्या परतफेडीचा विचार करते. कर्जधारकांकडून कर्ज फेडले गेले नाही तर कर्ज वसूल करता यावे यासाठी बँक कर्जाच्या रकमेप्रमाणे तारण घेत असते. अशा तारणात घर, जागा, इमारत, शेती, कारखाना, दुकान इ. स्वरूपात तारण घेतले जाते. बँकेने असे स्थावर तारण कर्ज स्वीकारलेले असल्यामुळे कर्ज परत येण्याची हमी बँकेस प्राप्त होते. अपवादात्मक परिस्थितीत कर्जाची परतफेड न झाल्यास व कर्जदाराने कर्जाची परतफेड करण्यास असमर्थता दर्शवल्यास स्थावर मालमत्ता जप्त करण्याचा अधिकार बँकेस प्राप्त होतो, परंतु त्या अगोदर कर्जदारास त्यासंबंधी पुर्व सुचना देणे आवश्यक असते.

स्थावर गहाण कर्ज

तक्ता क्र. ४.११

अ. क्र.	वर्ष	स्थावरगहाण कर्ज	वाढ (रु.)	घट (रु.)	एकूण कर्जाशी टक्केवारी
१.	१९९५-९६	१,७३,४१,०००	-	-	५४.०६%
२.	१९९६-९७	१,७८,८१,०००	५,४०,०००	-	३१.११%
३.	१९९७-९८	१,८१,३५,०००	२,५४,०००	-	५२.२०%
४.	१९९८-९९	१,७३,४२,०००	-	७,९३,०००	४७.१३%
५.	१९९९-२०००	२,२९,३०,०००	५५,८८,०००	-	४०.२९%
६.	२०००-२००१	३,३०,०९,०००	१,००,७९,००	-	४३.०३%
७.	२००१-२००२	४,१०,३९,०००	८०,३०,०००	-	५१.७८%
८.	२००२-२००३	४,३६,४५,०००	२६,०६,०००	-	४९.६७%
९.	२००३-२००४	४,९३,१०,०००	५६,६५,०००	-	५६.२९%
१०.	२००४-२००५	५,१७,१८,०००	२४,०८,०००	-	५६.३८%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.११ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेने सन १९९५-९६ ते सन २००४-०५ पर्यंतच्या दिलेल्या स्थावरगहाण कर्जाविषयक माहिती दिली आहे. सन १९९५-९६ मध्ये १,७३,४१,००० रु. एवढा कर्जपुरवठा केला आहे त्याचे एकूण कर्जाशी प्रमाण ५४.०६ टक्के होते. सन १९९६-९७ व १९९७-९८ या दोन वर्षी त्याचे एकूण कर्जाशी प्रमाण ५१.११ टक्के व ५२.५० टक्के होते. सन १९९८-९९ मध्ये मागीलवर्षापेक्षा ७,९३,००० रु. एवढी घट झालेली असून एकूण कर्जाशी त्याचे प्रमाण ४७.१३ टक्के राहिले आहे. सन १९९९-२००० पासून सन २००४-०५ पर्यंत बँकेच्या स्थावर कर्जात वाढ होत गेलेली दिसून येते. सन १९९५-९६ मध्ये १,७३,४१,००० रु. असणारे स्थावरगहाण कर्ज २००४-०५ पर्यंत त्यामध्ये ५,१७,१८,००० रु. एवढी वाढ झाली आहे. यामधील वाढ जवळजवळ तिप्पट झाली आहे, तर एकूण कर्जाशी टक्केवारीचे प्रमाण ४०

ते ६० टक्क्यांच्या दरम्यान राहिले आहे. म्हणजेच बँकेने कर्जवसुली योग्यप्रकारे होण्यासाठी योग्य तारणाचा स्वीकार करण्यावर मोठ्या प्रमाणात भर दिलेला असतो.

४:८.५ नजरगहाण कर्ज :

या कर्जाच्या प्रकाराचा समावेश मध्यम मुदतीच्या कर्जांमध्ये होतो. माल, वाहन, यंत्रे किंवा त्याच्या दस्तऐवजावर बँकेस प्रत्यक्ष ताबा न देता कर्ज मिळवण्याचा अधिकार व्यक्तीस प्राप्त होतो. प्रत्यक्षात त्या वस्तूचा वापर कर्ज घेणारा करतो, परंतु त्याची मालकी मात्र बँकेकडे असते. कर्जदाराने ठराविक मुदतीत कर्जाची परतफेड केली नाही तर नजरगहाण असलेल्या वस्तूवर किंवा मालावर बँकेचा अधिकार प्राप्त होत असतो. बँक कर्जदार व्यक्तीस कर्जाची मुदत संपल्यानंतर कर्जाची परतफेड करण्यासाठी बँकेमार्फत लेखी नोटीस पाठवत असते त्या नोटीसाद्वारे जर कर्जाची परतफेड झाली नाही तर नजरगहाण असलेली वस्तू किंवा माल जप्त करण्याचा अधिकार बँकेस प्राप्त होतो. अशा पद्धतीने ज्याच्याकडे कोणतेही स्थावरतारण नाही, परंतु व्यवसाय करण्यासाठी किंवा स्वयंरोजगार सुरू करण्यासाठी बँकेने नजरगहाण कर्जाची सुविधा उपलब्ध करून दिलेली आहे. त्यामुळे कमी परंतु कायमस्वरूपी उत्पन्न असणाऱ्या गटास या कर्जाचा मोठ्या प्रमाणात फायदा होत असतो. 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेने सन १९९५ ते सन २००५ या कालावधीत नजरगहाण कर्जाची माहिती पुढील तक्त्यात स्पष्ट होते.

नजर गहाण कर्ज

तक्ता क्र. ४.१२

अ. क्र.	वर्ष	नजरगहाण कर्ज	वाढ (रु.)	घट (रु.)	एकूण कर्जाशी टक्केवारी
१.	१९९५-९६	२३,५९,०००	-	-	७.३५%
२.	१९९६-९७	२४,७५,०००	१,१६,०००	-	७.०७%
३.	१९९७-९८	२५,४०,०००	६५,०००	-	७.३१%
४.	१९९८-९९	२६,०६,०००	६६,०००	-	७.०८%
५.	१९९९-२०००	२५,७३,०००	-	३३,०००	४.५२%
६.	२०००-२००१	३०८६,०००	५,१३,०००	-	४.०२%
७.	२००१-२००२	३०,२९,०००	५७,०००	-	३.८१%
८.	२००२-२००३	३५,८०,०००	५,५१,०००	-	४.०७%
९.	२००३-२००४	३६,०८,०००	२८,०००	-	४.११%
१०.	२००४-२००५	५६,०७,०००	१९,९९,०००	-	६.११%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.१२ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेच्या सन १९९५-९६ ते सन २००४-०५ या वर्षातील नजरगहाण कर्जाची माहिती दिली आहे. सन १९९५-९६ या वर्षी २३,२५,००० रु. एवढा नजरगहाण कर्जपुरवठा केला आहे. त्याचे एकूण कर्जाशी प्रमाण ७.३५ टक्के आहे. सन १९९६-९७ ते १९९८-९९ यावर्षी एकूण कर्जाशी नजरगहाण कर्जाचे प्रमाण ७ टक्क्यांच्या दरम्यान स्थिर राहिलेले दिसून येते. सन १९९९-२००० पासून सन २००३-०४ पर्यंत नजरगहाण कर्जाचे प्रमाण वाढत गेलेले दिसते, परंतु एकूण कर्जाशी असणारी टक्केवारी ३ ते ४ टक्क्यांच्यादरम्यान राहिलेले आहे. सन २००४-०५ मध्ये बँकेने ५६,०७,००० रु. एवढा नजरगहाण कर्जपुरवठा केला आहे. एकूण कर्जाशी त्याचे प्रमाण ६.११ टक्के एवढे होते. म्हणजेच सन १९९५ पासून २००५ पर्यंत नजरगहाण कर्जामध्ये दुपटीपेक्षा अधिक वाढ झाली आहे. एकूण कर्जाशी त्याचे प्रमाण १ ते १० टक्क्यांच्या दरम्यान राहिलेले आहे.

४:८.६ वाहनतारण कर्ज :

बँक मालवाहतूक वाहने, शेतीसाठी लागणारे ट्रॅक्टर त्याचबरोबर दुचाकी वाहने इत्यादी खरेदी करण्यासाठी कर्जाचा पुरवठा करीत असते. असा कर्जपुरवठा करीत असताना बँक तारण म्हणून वाहन घेत असते. म्हणजेच वाहनाच्या मालकी हक्क दस्तऐवजावर बँकेचे नाव असते. त्यामुळे प्रत्यक्षात वाहनाचा वापर जरी कर्जदार व्यक्ती करीत असली तरी त्याचा मालकी हक्क बँकेकडे असतो. कर्जदार व्यक्तीस बँकेच्या परस्पर त्या वाहनाची विक्री करता येत नाही. कर्जाची परतफेड करण्याची मुदत संपल्यानंतर कर्जाची परतफेड झाली नाही तर वाहन जप्त करण्याचा अधिकार बँकेस प्राप्त होतो, परंतु वाहन जप्त करण्यापूर्वी कर्जदारास लेखी स्वरूपाची नोटीस देणे आवश्यक असते. 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेने सन १९९५ ते सन २००५ या कालावधीत बँकेने वाहन तारण कर्जाचा पुरवठा केला. त्याची माहिती पुढील तक्त्यावरून स्पष्ट होते.

वाहन तारण कर्ज

तक्ता क्र. ४.१३

अ. क्र.	वर्ष	वाहनतारण कर्ज	वाढ (रु.)	घट (रु.)	एकूण कर्जाशी टक्केवारी
१.	१९९५-९६	६८,९१,०००	-	-	२१.४८%
२.	१९९६-९७	७१,५२,०००	२,६१,०००	-	२०.४४%
३.	१९९७-९८	७७,५६,०००	६,०४,०००	-	२२.३२%
४.	१९९८-९९	७६,१०,०००	-	१,४६,०००	२०.६८%
५.	१९९९-२०००	१,४१,५३,०००	६५,४३,०००	-	२४.८७%
६.	२०००-२००१	१,४४,९३,०००	३,४०,०००	-	१८.८९%
७.	२००१-२००२	९४,८१,०००	-	५०,१२,०००	११.९५%
८.	२००२-२००३	९३,२५,०००	-	१,५६,०००	१०.६१%
९.	२००३-२००४	८४,४४,०००	-	८,८१,०००	९.६४%
१०.	२००४-२००५	६८,३९,०००	-	१६,०५,०००	७.४५%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.१३ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेचे सन १९९५-९६ ते सन २००४-०५ पर्यंतच्या वाहन तारण कर्जाची माहिती दिली आहे. सन १९९५-९६ मध्ये ६८,९१,००० रु. वाहनतारण कर्ज दिले आहे. त्याचे एकूण कर्जाशी प्रमाण २१.४८ टक्के होते. सन १९९६-९७ व १९९७-९८ या दोन वर्षांत त्यामध्ये २,६१,००० व ६,०४,००० रु. एवढी वाढ झाली आहे. त्याचे एकूण कर्जाशी प्रमाण २०.४४ टक्के, २२.३२ टक्के एवढे होते. सन १९९८-९९ मध्ये वाहनतारण कर्जामध्ये १,४६,००० रु. घट झाली आहे. त्याचे एकूण ठेवीशी प्रमाण २०.६८ टक्के एवढे होते. त्यानंतर १९९९-२००० ते २०००-०१ यावर्षी वाहन तारण कर्जात प्रचंड प्रमाणात वाढ झालेली दिसून येते. एकूण कर्जाशी त्याचे प्रमाण २४.८७ टक्के व १८.८९ टक्के एवढे वाढलेले दिसून येते. त्यानंतर २००१-०२ पासून वाहन तारण कर्जात मोठ्या प्रमाणात घट होत असलेली दिसून येते. त्यात सन २००४-०५ या वर्षापर्यंत एकूण कर्जाशी त्याचे प्रमाण फक्त ७.४५ टक्के एवढा कमी झालेला दिसून येतो. वाहन तारण कर्जाची वसुली करत असताना येणाऱ्या मोठ्या प्रमाणातील अडचणी लक्षात घेऊन वाहन तारण कर्जाचे प्रमाण कमी केले आहे.

४:८.७ ठेवतारण कर्ज :-

बँकांकडे ठेवीदारांनी ठेवलेल्या मुदत ठेवीवरसुद्धा बँक कर्ज देत असते. एखाद्या ठेवीदारास ठेवीची मुदत संपण्यापूर्वी पैशाची आवश्यकता असल्यास बँक ठेवीदारास त्याच्या ठेवपावतीवर कर्ज उपलब्ध करून देते. ठराविक मुदतीत त्या व्यक्तीने कर्जाची परतफेड न केल्यास तारण म्हणून ठेवलेल्या ठेवतारण पावतीवर असणारी रक्कम बँक कर्जात जमा करून घेऊन बँक त्या कर्जाची वसुली करत असते. त्यामुळे बँकेस ठेव तारणावरती दिलेली कर्ज बुडण्याचे प्रमाण फारच कमी असलेले दिसून येते. बँकेच्या दृष्टीने ठेवतारण कर्ज अधिक फायदेशीर ठरत असलेले दिसून येते. 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेने सन १९९५ ते २००५ या कालावधीत बँकेने ठेवतारणावर दिलेल्या कर्जाची माहिती पुढील तक्त्यात दर्शविली आहे.

ठेव तारण कर्ज

तक्ता क्र. ४.१४

अ. क्र.	वर्ष	ठेवतारण कर्ज	वाढ (रु.)	घट (रु.)	एकूण कर्जाशी टक्केवारी
१.	१९९५-९६	२९,१३,०००	-	-	९.०८%
२.	१९९६-९७	३१,२७,०००	२,१४,०००	-	९.०४%
३.	१९९७-९८	३०,२०,०००	१,०७,०००	-	८.६९%
४.	१९९८-९९	२८,१८,०००	-	२,०२,०००	७.६५%
५.	१९९९-२०००	३४,००,०००	५,८२,०००	-	५.९७%
६.	२०००-२००१	४९,०२,०००	१५,०२,०००	-	६.३९%
७.	२००१-२००२	५३,३१,०००	४,२९,०००	-	६.७२%
८.	२००२-२००३	९६,३५,०००	४३,०४,०००	-	१०.९६%
९.	२००३-२००४	१,११,३२,०००	१४,९७,०००	-	१२.७०%
१०.	२००४-२००५	१,७०,४८,०००	५९,१६,०००	-	१८.५८%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.१४ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेचे सन १९९५-९६ ते २००४-०५ पर्यंतच्या ठेवतारण कर्जाची माहिती दिली आहे. सन १९९५-९६ मध्ये २९,१३,००० रु. एवढा ठेवतारण कर्जपुरवठा केला होता त्याचे एकूण ठेवीशी प्रमाण ९.०८ टक्के होते. त्यात १९९६-९७ व १९९७-९८ या दोन वर्षांत २,१४,००० व १,०७,००० रु. एवढी वाढ झाली आहे. त्याचे एकूण कर्जाशी ९.०४, ८.६९ टक्के एवढे होते. सन १९९८-९९ मध्ये ठेवतारण कर्जाचे प्रमाण कमी झालेले आहे. एकूण कर्जाशी त्याचे प्रमाण ७.६५ टक्के होते. त्यानंतर १९९९-२००० पासून सन २००४-०५ पर्यंत ठेव तारण कर्जाचे प्रमाण मोठ्या प्रमाणात वाढत गेलेले दिसते. सन २००४-०५ पर्यंत यामध्ये एकूण ठेवीच्या जवळजवळ १८.१८ टक्क्यांपर्यंत वाढ झालेली दिसून येते. म्हणजेच बँकेस ठेव तारण कर्जवसूल करणे सोईचे व सुलभ होत असल्याने ठेव तारण कर्ज वाढवण्याचा प्रयत्न बँकेने केलेला दिसून येतो.

४:८.८ सरकारी रोखे तारण कर्ज :

बँक केंद्र सरकार, राज्यसरकार, स्थानिक स्वराज्य संस्था इत्यादींच्या रोखे तारणावर कर्जपुरवठा करत असते त्याचे प्रमाण मात्र इतर कर्जांच्या दृष्टीने फारच कमी असल्याचे दिसून येते. बँकेला या तारणावर कर्जपुरवठा केला, तर त्याची वसूल लवकर होत असते. 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेने सन १९९५ ते २००५ या कालावधीत सरकारी रोखे तारणावर केलेल्या कर्जाची माहिती पुढिल तक्त्यामध्ये दर्शविली आहे.

सहकारी रोखे तारण कर्ज

तक्ता क्र. ४.१५

अ. क्र.	वर्ष	सरकारी रोखे कर्ज	वाढ (रु.)	घट (रु.)	एकूण कर्जांशी टक्केवारी
१.	१९९५-९६	६२,०००	-	-	०.१९%
२.	१९९६-९७	५६,०००	-	६,०००	०.१६%
३.	१९९७-९८	४०,०००	-	१६,०००	०.११%
४.	१९९८-९९	३५,०००	-	५,०००	०.०९%
५.	१९९९-२०००	७६,०००	४१०००	-	०.१३%
६.	२०००-२००१	७३,०००	-	३,०००	०.०९%
७.	२००१-२००२	३५,०००	-	३८,०००	०.०४%
८.	२००२-२००३	५८,०००	२३,०००	-	०.०६%
९.	२००३-२००४	१,५६०००	९८,०००	-	०.१७%
१०.	२००४-२००५	१०,०००	-	१,४६,०००	०.०१%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.१५ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेचे सन १९९५-९६ ते २००४-०५ या कालावधीतील सरकारी रोखे कर्जाची माहिती दिली आहे. सन १९९५-९६ मध्ये बँकेने ६२,००० रु. चा कर्जपुरवठा केला होता त्याचे एकूण कर्जांशी प्रमाण ०.१९ टक्के एवढे होते. सन १९९६-९७ ते १९९८-९९ या कालावधीत या कर्जात ६०००, १६००० व ५,००० रु.

एवढी घट झाली आहे. सन १९९९-२००० मध्ये बँकेने रोखे तारण कर्ज ७६,००० रु. एवढे दिले त्याचे एकूण कर्जाशी प्रमाण ०.१३% एवढे होते त्यानंतर २०००-२००१ व २००१-२००२ या वर्षी त्यामध्ये घट झाली आहे. सन २००२-२००३ मध्ये व २००३-०४ या दोन वर्षी त्यामध्ये थोडीफार वाढ झाली आहे. परंतु सन २००४-०५ या वर्षी सरकारी रोखे कर्जाचे एकूण कर्जाशी असलेले प्रमाण कमी होऊन ०.०१% एवढे कमी झाले आहे.

४.९ गुंतवणूक धोरण

'दि विटा अर्बन को बँकेने केलेली गुंतवणूक :

बँकेकडे जमा होणाऱ्या ठेवीची गुंतवणूक करत असताना बँकेला प्रामुख्याने तीन तत्वांचा अवलंब करावा लागतो. ती म्हणजे सुरक्षितता, रोखता आणि लाभता गुंतवणूक करत असताना ठेवी सुरक्षित राहाव्यात यावर बँकेचे अस्तित्व अवलंबून असते. गुंतवणूक धोरणाची सुरक्षितता म्हणजे लहान आणि दीर्घमुदतीची कर्ज देण्यात गुंतवलेला पैसा कोणतेही नुकसान न होता परत मिळाला पाहिजे रोखतेचा विचार करत असताना ठेवीदारांनी ठेवलेल्या ठेवी त्यांनी मागणी करताच त्यांना परत कराव्या लागतात या दृष्टीने बँकेची गुंतवणूक महत्वाची असते. बँकेने गुंतवणूक करताना रोख रकमेत रुपांतर होईल अशाच जिंदगीत गुंतवणूक करावी. बँकेने लाभतेचा विचार करत असताना रोखता सांभाळून जास्तीत-जास्त गुंतवणूक कर्जाच्या स्वरूपात, सरकारी, निमसरकारी भाग, ऋणपत्रे इत्यादीत गुंतवणे फायदेशीर ठरते.

बँकेकडे जमा होणारा पैसा उत्पन्न मिळविण्यासाठी बँक विविध पद्धतीने उपयोगात आणत असते. कर्ज हा त्यापैकी एक मार्ग आहे. अर्थात तो सर्व मार्गांमध्ये सर्वात महत्वाचा आहे. कर्जामधूनच बँका आपल्या बहुतांशी उत्पन्न मिळवत असतात. असे असले तरी कर्जाची विभागणी अल्पकालीन आणि दीर्घकालीन अशी बँका करतात. कर्जाव्यतिरिक्त वेगवेगळ्या रितीने गुंतवणूकीतही पैसा गुंतवावा लागतो. अशा गुंतवणूकी प्रामुख्याने सरकारी रोख्यात केल्या जातात. त्या करताना देखील त्याच्या पक्वतेचा वेगवेगळा कालावधी ठेवण्याचा प्रयत्न केला जातो. बँकेच्या रोखता आणि लाभता यांचा मेळ घालण्याचा तो एक भाग असतो. रोख्यांना रोखे बाजार उपलब्ध असतात.

गरजेनुसार या बाजारात रोखे विकून बँकेला आपला पैसा मोकळा करून घेणे शक्य असते. असे असताना नुकसानीची शक्यता कमी असते. गरज नसताना पैसा रोख ठेवण्यात बँकाचे नुकसान होते. कारण तो पैसा एका परीने उत्पन्न देणारा म्हणजे मृतपाय असतो याकरिता गरज नसेल तोपर्यंत तो रोख्यामध्ये गुंतवणूक करून ठेवला तर त्यावर बँकांना उत्पन्न मिळत राहते. म्हणून ही गुंतवणूक उत्पादक ठरते. याच बरोबर गरज असल्यास रोख पैशात परीवर्तन करता येत असल्याने रोखे हे बँकेची रोखता राखण्याला हातभार लावतात. 'दि विटा अर्बन को-ऑप. एकूण गुंतवणूक व गुंतवणुकीचा तपशील पुढील तक्त्यात दर्शविला आहे.

दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेची गुंतवणूक

तक्ता क्रमांक ४.१६

अ.क्र.	वर्ष	एकूण गुंतवणूक	वार्षिक वाढ (टक्के)
१.	१९९५-९६	१,३८,७५,७८०	-
२.	१९९६-९७	१,३९,९५,६५०	०.८५%
३.	१९९७-९८	१,४१,२१,५००	०.८९%
४.	१९९८-९९	१,४३,२५,१००	१.४२%
५.	१९९९-२०००	१,८२,५४,२००	२७.४२%
६.	२०००-२००१	२,६८,५३,५६०	४७.१०%
७.	२००१-२००२	४,९०,४६,८००	८२.६४%
८.	२००२-२००३	५,४६,०१,८००	११.३२%
९.	२००३-२००४	५,४१,०१,८००	-०.९२%
१०.	२००४-२००५	५,३२,७६,८००	-१.५४%

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.१६ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेची सन १९९५-९६ ते सन २००४-०५ पर्यंत बँकेने केलेली गुंतवणूक दर्शविली आहे. सन १९९५-९६ मध्ये १,३८,७५,७८० रु. एवढी गुंतवणूक केली होती. त्यात सन १९९६-९७ पर्यंत ०.८५ टक्के एवढी वार्षिक

वाढ झाली. त्यानंतर सन १९९७-९८, १९९८-९९ मध्ये त्यात अनुक्रमे ०.८९ टक्के व १.४२ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली. ही वाढीची प्रवृत्ती अशीच चालू राहून सन १९९९-२००० पर्यंत २७.४२ टक्के एवढी वाढली तर सन २०००-२००१ व २००१-२००२ मध्ये यामध्ये दुप्पट वाढ झाली. त्याचे वार्षिक वाढीचे प्रमाण अनुक्रमे ४७.१० टक्के व ८२.६२ टक्के झाले. सन २००२-२००३ मध्ये बँकेची गुंतवणूक ५,४६,०१,८०० रु. एवढी झाली आहे. तर सन २००३-२००४ व २००४-२००५ या दोन वर्षी गुंतवणुकीत ०.१२ टक्के व १.५४ टक्के एवढी घट होऊन ती ५,३२,७६,८०० रु. एवढी कमी झाली आहे. प्रामुख्याने सन २००२-२००३ मध्ये पडलेल्या दुष्काळामुळे व ठेवीचे प्रमाण कमी झाल्याने पुढील दोन वर्षात गुंतवणूक कमी झाली आहे.

बँकेने गुंतवणूक करत असताना ती विविध विभागात केलेली दिसून येते. विविध विभागात गुंतवणूक करून केल्याने बँकेच्या ठेवीची योग्य प्रकारे गुंतवणूक करून बँकेने योग्य प्रकारे त्याचा उपयोग केल्याचे दिसून येते बँकेने केलेल्या गुंतवणुकीच्या परतीचा कालावधी वेगवेगळा असल्याने बँकेची लाभता व रोखता योग्य प्रकारे राखण्याचा प्रयत्न बँकेने केलेला दिसून येतो. खालील तक्ता क्र. ४.१७ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेने सन १९९५-९६ पासून २००४-०५ या कालावधीत केलेल्या विविध क्षेत्रातील गुंतवणुकीची विभागणी दिलेली आहे.

दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेची गुंतवणुकीची विभागणी

तक्ता क्रमांक ४.१७

(कंसातील आकडे एकूण गुंतवणुकीची प्रमाण दर्शवितात)

अ.क्र.	गुंतवणुकीची विभागणी	१९९५-९६	१९९६-९७	१९९७-९८	१९९८-९९	१९९९-२०००	२०००-२००१	२००१-२००२	२००२-२००३	२००३-२००४	२००४-२००५
१.	दिव्याई फंड गुंतवणूक (सां.वि.म.)	४,२५,००० (३.०६)	४,२५,००० (३.०३)	४,३९,००० (३.१०)	४,४०,००० (३.०७)	५,६०,००० (३.०६)	८,२०,००० (३.०५)	१०,३५,००० (२.९१)	१२,३५,००० (२.२६)	१२,३५,००० (२.२८)	११,५५,००० (२.१६)
२.	शेअर्स गुंतवणूक (सां.वि.म.)	१३,५०० (०.९७)	१३,५०० (०.९९)	१४,००० (०.९९)	१४,००० (०.९९)	१४,१००	१५,००० (०.०५)	१५,००० (०.०३)	१५,००० (०.०२)	१५,००० (०.०२)	१५,००० (०.०२)
३.	इमारत निधी (सां.वि.म.)								९,००,००० (१.६४)	९,००,००० (१.६६)	९,००,००० (१.६८)
४.	लाभांश सभि निधी (सां.वि.म.)								१,१०,००० (०.२०)	१,१०,००० (०.२०)	१,१०,००० (०.२०)
५.	दुडित कर्जनिधी (सां.वि.म.)	९,००,००० (६.४८)	९,००,००० (६.४३)	९,००,००० (६.०८)	९,१०,००० (७.६७)				२६,००,००० (४.७६)	२६,००,००० (४.८०)	२६,००,००० (१.३८)
६.	फ्रंट्युईटी फंड (सां.वि.म.)								१,२५,००० (०.२२)	१,२५,००० (०.२३)	१,२५,००० (०.२३)
७.	स्टॅटर्ड असेट (सां.वि.म.)								१,८०,००० (०.३२)	१,८०,००० (०.३३)	१,८०,००० (०.३३)
८.	सरकारी कर्जपोखे	१४,०५,२०८ (१०.९२)	१५,११,१५० (१०.७९)	१५,२६,००० (१०.७८)	१५,२५,६४० (१०.७९)		१,०९,९६,७६० (३७.९७)	२,२५,२०,००० (४५.८७)	३,००,००,००० (५४.९४)	३,००,००,००० (५५.४५)	३,००,००,००० (५६.३०)
९.	ठेवीतील गुंतवणूक (सां.वि.म. व बँक ऑफ इंडिया)	१,१०,९२,००० (७९.३६)	१,१०,२६,००० (७८.७८)	१,२५,२८,००० (८८.७९)	१,२६,२५,६४० (८८.९३)	१,७४,६४,९०० (९५.६७)	१,५४,३०,८०० (५७.४६)	२,५९,३०,८०० (५९.२३)	१,९०,७०,८०० (३४.९२)	१,८५,७०,८०० (३४.३२)	१,८९,९९,८०० (३४.९४)
१०.	भविष्यनिर्वाह निधी	९५,००० (०.६८)	९५,००० (०.६७)	१,१०,५०० (०.७८)	१,१५,४६० (०.८०)	१,९९,००० (०.०९)	३,६९,००० (१.३४)	३,६६,००० (१.०७)	३,६६,००० (०.६७)	३,६६,००० (०.६७)	
११.	इंदिरा विकास पत्र	२५,००० (०.१८)	२५,००० (०.१७)	३०,००० (०.२१)	३०,००० (०.२०)	३०,००० (०.१६)	३०,००० (०.११)				

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

बँकेने सन १९९५-९६ पासून रिझर्व्ह फंडात केलेली गुंतवणूक ४,२५,००० एवढी होती. एकूण गुंतवणुकीत याचे प्रमाण ३.०६ टक्के एवढे होते. सन १९९७-९८ ते २०००-२००१ पर्यंत याचे प्रमाण एकूण गुंतवणुकीचा ३ ते ४ टक्क्यांदरम्यान राहिले असून सन २००१-२००२ पासून २००४-०५ पर्यंत त्याचे प्रमाण २ ते ३ टक्केच्या दरम्यान राहिले आहे. म्हणजेच रिझर्व्ह फंडात केलेली गुंतवणूक वाढत गेली परंतु एकूण गुंतवणुकीत रिझर्व्ह फंडाची टक्केवारीत घट झाली. त्यानंतर बँकेने शेअर्स मध्ये १३,५०० रु. एवढी गुंतवणूक केली होती तर सन २००४-०५ पर्यंत यामध्ये फक्त १० टक्के नी वाढ होऊन ती १५,००० रु. एवढीच वाढली आहे. म्हणजेच शेअर्समधील गुंतवणूक फारच कमी असलेली दिसून येते. त्यानंतर बँकेने इमारत निधी व लाभांश निधीत सन २००२-२००३ ते २००४-०५ या कालावधीत गुंतवणूक केली असून तीनही वर्षात ही गुंतवणूक एकूण गुंतवणुकीच्या १.६४ टक्के व ०.२० टक्के एवढी गुंतवणूक केली आहे. बुडीत कर्जनिधी बँकेने सन १९९५-९६ ते सन १९९८-९९ पर्यंत ९,००,००० पासून ११,००,००० रु. पर्यंत गुंतवणूक केली आहे. एकूण गुंतवणुकीत याचे प्रमाण ६ ते ८ टक्के दरम्यान राहिले आहे. त्यानंतर १९९९-२००० पासून २००१-०२ पर्यंत बुडीत कर्जनिधी गुंतवणूक केलेली नाही. परंतु २००२-२००३ पासून २००४-०५ पर्यंत बँकेने यासाठी २६,००,००० रु.ची गुंतवणूक केली आहे. त्यानंतर बँकेने २००२-०३ पासून ग्रॅज्युईटी फंड व स्टॅन्डर्ड असेटमध्ये गुंतवणूक करण्यास सुरुवात केली आहे. त्यात केलेली गुंतवणूक ही अनुक्रमे १,२५,००० रु. व १,८०,००० रु. एवढी स्थिर असून एकूण गुंतवणुकीत त्याचे प्रमाण ०.२२ टक्के ते ०.३३ टक्के दरम्यान आहे. सन १९९५-९६ पासून बँकेने सरकारी कर्जरोख्यात गुंतवणूक केली आहे. सन १९९५-९६ व १९९६-९७ या दोन वर्षात एकूण गुंतवणुकीचा १०.१२ टक्के व १०.७९ टक्के एवढी गुंतवणूक केली आहे. परंतु १९९७-९८ ते १९९९-२००० पर्यंत यात गुंतवणूक केलेली नाही. सन २००१-२००२ मध्ये यात पुन्हा १,०१,९६,७६० रु. ची गुंतवणूक केली आहे. एकूण गुंतवणुकीशी त्याचे प्रमाण ३७.९७ टक्के एवढे आहे. यामध्ये वर्षानुवर्ष वाढ होत जाऊन सन २००४-०५ पर्यंत एकूण गुंतवणुकीत त्याचे प्रमाण ५६.३० टक्के एवढे वाढले आहे. बँकेने ठेवीत केलेल्या गुंतवणुकीचे प्रमाणही एकूण ठेवीशी सर्वाधिक असलेले दिसून येते.

सन १९९५-९६ मध्ये ठेवीत केलेली गुंतवणूक १,१०,१२,००० रु. एवढी होती. एकूण गुंतवणुकीत त्याचे प्रमाण ७९.३६ टक्के एवढे होते. यामध्ये १९९९-२००० पर्यंत थोडेफार चढउतार झाले आहेत त्याचे प्रमाण ७० ते ९० टक्केच्या दरम्यान राहिले आहे. परंतु २०००-२००१ पासून एकूण गुंतवणुकीशी ठेवीतील गुंतवणुकीचे प्रमाण कमी होत जाऊन सन २००४-०५ पर्यंत ३४.१४ टक्के एवढे राहिले आहे. भविष्य निर्वाह निधीमध्ये बँकेने सन १९९५-९६ मध्ये ९५,००० रु. एवढी गुंतवणूक केली आहे. एकूण गुंतवणूकीत त्याचे प्रमाण ०.८६ टक्के होते. ते २००३-०४ पर्यंत स्थिर राहिले आहे. बँकेने इंदिरा विकास पत्र यामध्ये सुद्धा गुंतवणूक केली असून १९९५-९६ व १९९६-९७ मध्ये २५,००० रु. ची गुंतवणूक केली आहे तर १९९७-९८ ते २०००-२००१ पर्यंत ३०,००० रु.ची गुंतवणूक केली आहे. एकूण गुंतवणुकीत याचे प्रमाण एक टक्केपेक्षा कमी आहे. अशा पद्धतीने बँकेने आपली गुंतवणूक योग्य प्रकारे करून बँकेचे रोखता व लाभता तत्व राखण्याचा प्रयत्न केला आहे.

४.१० बँकेचे उत्पन्न :

बँक भागभांडवल आणि विविध प्रकारच्या ठेवी यांच्या रुपाने पैसा गोळा करतात. हा सर्व पैसा दुसऱ्याचा असतो. त्यावर त्यांना मोबदला देण्याची बँकेची जबाबदारी असते ती पूर्ण करण्याकरीता बँकेला तो पैसा किफायतशीरपणे गुंतविणे अनिवार्य असते. कर्ज देणे हा या गुंतवणूकीतील खर्चात महत्वाचा मार्ग त्यावर व्याजरुपाने उत्पन्न मिळते. त्याखेरीज काही खकम अल्पकालीन आणि दीर्घकालीन मालामध्ये गुंतवून बँका उत्पन्न मिळवितात. या सर्व उत्पन्नातून बँकेला आपली सर्व देणी भागवत काही नफाही कमवावा लागतो. या संदर्भात एक साखळी तयार होते ती अशी बँकेकडे ठेवी जास्त तेवढे बँकेचे कर्जव्यवहार अधिक, कर्जव्यवहार जेवढे अधिक तेवढे बँकेचे उत्पन्न जास्त म्हणजे आणि उत्पन्न तेवढे जास्त तेवढी नफा मिळण्याची शक्यता जास्त म्हणजे अखेरीस उत्पन्नाचा बँकेच्या नफ्याशी संबंध असतो त्याकरीता बँकेच्या उत्पन्नात कशी वाढ होत गेली हे पाहणे आवश्यक ठरते. 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेचा उत्पन्नाचा तपशील सन १९९५ ते २००५ या दहा वर्षांच्या कालावधीतील पुढील तक्त्यात दाखवला आहे.

दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेच्या उत्पन्नाची रचना

तक्ता क्रमांक ४.१८

(कंसातील आकडे वार्षिक वाढीची टक्केवारी दर्शवितात)

अ.क्र.	वर्षाचा तपशील	१९९५-९६	१९९६-९७	१९९७-९८	१९९८-९९	१९९९-२०००	२०००-२००१	२००१-२००२	२००२-२००३	२००३-२००४	२००४-२००५
१.	मिळावले व्याज	३९,९०,८५०	४०,५०,९२०	४४,४०,५९५	४६,०२,५२९	८६,३५,४९९	९,९६,९९,२५२	९,३३,७५,६३२	९,४२,०७,९६३	९,०६,०८,७९४	९,९७,३७,२२९
		(१.४८)	(१.४८)	(१.८६)	(३.५९)	(८७.६२)	(३४.५५)	(१५.९९)	(६.२२)	(-२५.३३)	(१०.६३)
२.	कमिशन हुंड्यावळ व द्याली	९७,९५०	९६,९३०	९५,५००	२०,६५८	३५,९५८	३९,२९९	९९,५६४	७२,९४७	९,०२,४२४	९,३९,३४९
		(-६)	(-६)	(-९.२२)	(३३.२७)	(७०.९९)	(११.७५)	(-५०.२०)	(२६८)	(४२)	(३६)
३.	मुलवणीवरील व्याज	२२,३५,५४०	२१,८०,३५५	२४,९०,५००	२१,९६,८२३	२४,४६,९७६	२०,९५,९७५	१८,९६,७७०	४४,२२,३९९	३०,३३,९५०	३६,२२,०९७
		(-२.५३)	(-१५)	(१४.२२)	(-१५)	(१५.५५)	(-१७)	(-५.८७)	(१३३)	(३९)	(१९.३८)
४.	सत्कारी कर्जरोळे खरेदी-विक्री						६,९०,७३५	२८,६७,०४७	३,९२,५००	२,९७,५००	
							(३६९)	(३६९)	(८६)	(-४.४५)	
५.	एकूण तोंटा								३०,४९,२५३	६९,९२,४६४	४,०६,६८९
									(१०४)	(१०४)	(-९३)
	इतर उत्पन्नाची विभागणी										
६.	पालतुक हॅन्डलिंग चार्ज	१२४०	११३०	१२५०	८६५	१९८५	१७६८	११८६	११३९	१०२७	९८४
		(८.८७)	(८.८७)	(१०.६५)	(-३०)	(१२९)	(-१०.९३)	(३३)	(-४)	(-१०)	(-४.३६)
७.	फार्म फी	३२८०	३४५०	३९५०	६००	३५२०	३४७५	२९५५	१९९५	१७८६	१६६५
		(५)	(५)	(-९)	(-१८)	(४८६)	(-१.२९)	(१४.९६)	(-६०)	(४९)	(६.७७)
८.	लॉकर भाडे	१६३०	१८३०	१९८०	४५०	३४७८	३४००	१४००	१९००	३४५०	३५००
		(१२.२६)	(८)	(८)	(-७७)	(६७३)	(-२.२९)	(-५९)	(३.६)	(१८)	(१.४२)

तक्ता पुढील पानावर

अ.क्र.	उत्पन्ना तपशील	१९९५-९६	१९९६-९७	१९९७-९८	१९९८-१९९९	१९९९-२०००	२०००-२००१	२००१-२००२	२००२-२००३	२००३-२००४	२००४-२००५
१.	इतर जमा	४४९०	४३९० (-१.३७)	६०९० (४०)		५२९० (-१३)	४९६५ (-६.१४)	७८४२ (५८)	२५९० (-६७)	१०६८ (-५८)	१९९ (-८.२)
१०.	इतर खर्च, देणगी व मदत				६८२५	१२७५		१११३			१३९४२
११.	तवावदावा खर्च	२१९०	२४५० (१२)	४३८५ (७५)						३०९४६	
१२.	शेअर्स ट्रान्सफर फी	८	८		८	१०			१०	१०	
१३.	बी. पी. बरील मिळालेले व्याज	२३५	२४० (२)	२७३ (१४)	२८८ (५.२०)	१६५ (-४२)		६० (-६३)		२७७३	
१४.	शेअर्सबरील डिस्टिंड	८७५	८०० (-९)	९५५ (१९)	८४३ (-११)		२१०७ (१५०)	१६८६ (२०)			
१५.	बँक गॅंटी कमिशन	६६५४	८५३० (२८)	१०५६९ (२४)	११६९०० (६०)						
	एकूण	६२६४८६२	६२७१५४३ (०.१०)	६९७५०६७ (११)	६७६६७८१ (-३-	१११३२४७६ (६४.५१)	१४३००१६८ (२८)	१८१७५२५५ (२७)	२२१४२९७६ (२२)	२०२३७२५२ (-८.६०)	१५९२५४६ (-२१)

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र.४.१७ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा' बँकेचे सन १९९५-९६ ते २००४-०५ या कालावधीतील उत्पन्नाची रचना कशाप्रकारे आहे याचे विश्लेषण केले आहे. सन १९९५-९६ या वर्षी ६२,६४,८६२ रु. एवढे एकूण उत्पन्न होते. त्यात १९९६-९७ मध्ये ०.१० टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली आहे. ही वाढीची प्रवृत्ती १९९७-९८ मध्ये तशीच चालू राहून त्यामध्ये ११ टक्के एवढी वाढ झालेली दिसून येते तर सन १९९८-९९ मध्ये यात ३ टक्के एवढी वार्षिक घट होऊन ते ६,७६,६७८ रु. एवढे झाले त्यानंतर १९९९-२०००, २०००-२००१, २००१-२००२, २००२-२००३ यावर्षी एकूण उत्पन्नात वाढ झाली आहे त्यामध्ये अनुक्रमे ६४.५१, २८, २७, २२ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झालेली दिसून येते त्यानंतर मात्र सन २००३-०४ व २००४-०५ या वर्षी उत्पन्नात अनुक्रमे ८.६० व २१ टक्के एवढी वार्षिक घट होऊन सन २००४-०५ यावर्षी बँकेचे एकूण उत्पन्न १,५९,२५,६४६ रु. एवढे झाले.

बँकेच्या एकूण उत्पन्नाबरोबरच बँकेला विविध मार्गांनी मिळालेल्या उत्पन्नाची रचना पाहात असताना त्यामध्ये वार्षिक बदल कशा पद्धतीने होत गेले हे पाहणे महत्वाचे आहे यामध्ये सन १९९५-९६ ते २००४-०५ या कालावधीत मिळालेले व्याजाची माहिती घेताना सन १९९५-९६ या वर्षी मिळालेले व्याज हे ३१,९०,८५० रु. एवढे होते त्यात सन १९९६-९७ मध्ये १.४८ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली. १९९७-९८ ते २००२-२००३ या वर्षांपर्यंत यामध्ये प्रचंड प्रमाणात वाढ होत गेलेली आहे. परंतु २००३-०४ यावर्षी यामध्ये २५.३३ टक्के एवढी वार्षिक घट झाली आहे. त्यानंतर २००४-०५ या वर्षी यात १०.६३ टक्के एवढी वाढ होऊन ते १,१७,३७,२२९ रु. एवढे झाले आहे. कमिशन, हुंडणावळ व दलाली यापासून मिळणारे उत्पन्न सन १९९५-९६ मध्ये १७९५० रु. एवढे होते त्यात सन १९९६-९७ व १९९७-९८ या दोन वर्षी ६ टक्के व ९.२२ टक्के एवढी वार्षिक घट झाली त्यानंतर १९९८-९९ ते २०००-२००१ या वर्षी मात्र यात १० ते ७० टक्क्यांदरम्यान वाढ झाली. परंतु सन २००१-०२ मध्ये यात पुन्हा घट झाली. सन २००२-२००३ पासून त्यात वाढ होण्यास सुरुवात झाली असून सन २००४-०५ या वर्षी मिळालेले उत्पन्न १,३९,३४९ रु. एवढे आहे. गुंतवणुकीवर मिळालेले व्याज उत्पन्न सन १९९५-

१६ मध्ये २२,३५,५४० रु. होते. त्यात १९९६-९७ मध्ये २.५३ टक्क्यांनी वार्षिक घट झाली. गुंतवणुकीवर मिळणाऱ्या व्याज उत्पन्नात सन १९९७-९८ ते २००४-०५ या कालावधीत मोठ्या प्रमाणात चढउतार झालेले दिसून येतात. सन २००२-०३ यावर्षी गुंतवणुकीवर सर्वाधिक व्याज उत्पन्न रूपाने मिळाले असून ४४,२२,३१९ रुपये एवढे आहे. यात मोठ्या प्रमाणात अनिश्चितता दिसून येते. बँकेला सरकारी कर्जरोखे खरेदी-विक्रीपासून सन २०००-२००१ पासून उत्पन्न मिळाले आहे. यावर्षी बँकेस ६,१०,७३५ रु. एवढे उत्पन्न मिळाले असून सन २००१-२००२ मध्ये तिपटीने वाढ झाली आहे, परंतु २००२-०३ व २००३-०४ यावर्षी यात घट होऊन उत्पन्न २,१७,५०० रु. एवढे कमी झाले आहे. त्यानंतर बँकेच्या इतर उत्पन्नाचा तपशील पाहात असताना पासबुक, हँडलिंग चार्जपासून मिळणारे उत्पन्न सन १९९५-९६ मध्ये १,२४० रु. होते. त्यात सन २००४-०५ पर्यंत चढउतार झालेले दिसून येतात. दहा वर्षांच्या काळात १९९९-२००० यावर्षी सर्वाधिक उत्पन्न १,९८५ रु. मिळाले आहे, तर २००४-०५ पर्यंत यात घट होऊन ९,८४ रु. एवढे कमी झाले. बँकेला फॉर्म फीपासून मिळालेले उत्पन्न सन १९९५-९६ मध्ये ३,२८० रु. होते. यामध्येसुद्धा दहा वर्षांच्या काळात चढउतार होऊन २००४-०५ पर्यंत १,६६५ रु. एवढे उत्पन्न कमी झालेले आहे. लॉकर भाड्यापासून बँकेस सन १९९५-९६ मध्ये १,६३० रु. उत्पन्न मिळाले होते. त्यामध्ये सन १९९८-९९ व २०००-२००१ या दोन वर्षांचा अपवाद सोडला तर वार्षिक वाढ होत गेलेली दिसते. सन २००४-०५ यावर्षी ३,५०० रु. एवढे उत्पन्न लॉकर भाड्यापासून बँकेस मिळाले आहेत. इतर जमामध्ये सन १९९५-९६ यावर्षी बँकेस ४,४१० रु. एवढे उत्पन्न मिळाले होते, तर १९९७-९८ यावर्षी १.३७ टक्क्यांनी वार्षिक घट झाली. त्यानंतर १९९७-९८ यावर्षी यात ४० टक्के वार्षिक वाढ म्हणजेच ६,०९० रु. एवढे उत्पन्न मिळाले आहे. त्यानंतर सन २००१-२००२ यावर्षी बँकेस सर्वाधिक ७,८४२ रु. एवढे इतर जमा उत्पन्न मिळाले आहे. इतर वर्षात मात्र यामध्ये घटीची प्रवृत्ती दिसते. बँकेने सन १९९५-९६ ते २००४-०५ या कालावधीत सन १९९८-९९, १९९९-२०००, २००१-२००२ व २००४-०५ या वर्षी अनुक्रमे ६,८२५ रु., १,२७५ रु., १,११३ रु., १३,१४२ रु. एवढी देणगी व मदत स्वरूपात उत्पन्न मिळाले

आहे, तर लवाद दावा खर्च १९९५-९६ यावर्षी २,१९० रु. एवढा होता त्यात १९९६-९७ मध्ये १२ टक्क्यांनी वाढ झाली. तसेच १९९७-९८ मध्ये यात ७५ टक्क्यांनी वाढ झाली. सन १९९८-९९ ते सन २००२-०३ यावर्षी यापासून उत्पन्न मिळाले नाही तर २००३-०४ यावर्षी ३०,९४६ रु. एवढे उत्पन्न मिळाले. त्याचबरोबर शेअर्स ट्रान्सफर फी व बी. पी.वरील मिळालेले व्याज यापासूनचे उत्पन्न नगण्य आहे. शेअरवरील डिव्हीडंडपासून मिळालेले उत्पन्न १९९५-९६ यावर्षी ८७५ रु. होते. त्यात सन १९९६-९७ ला ९ टक्क्यांनी घट झाली. सन २००१-२००२ पर्यंतच यावर उत्पन्न मिळत होते. सन २०००-२००१ यावर्षी यापासून सर्वाधिक म्हणजे २,१०७ एवढे उत्पन्न मिळाले आहे. बँकेस बँक गॅरंटी कमिशनपासून सन १९९५-९६ मध्ये ६,६५४ रु. एवढे उत्पन्न मिळाले होते. त्यात सन १९९६-९७ पर्यंत २८ टक्क्यांनी वार्षिक वाढ झाली तर १९९८-९९ पर्यंत बँकेस यापासून १६,९०० रु. एवढे उत्पन्न मिळाले आहे. यानंतर बँकेस यापासून उत्पन्न मिळाले नाही. अशातऱ्हेने सन १९९५-९६ ते सन २००४-०५ या कालावधीपर्यंत बँकेस वरील विविध मार्गांनी कमी जास्त प्रमाणात उत्पन्न मिळालेले आहे.

४.११ बँकेचा खर्च :

बँकेच्या खर्चाची विभागणी प्रामुख्याने दोन विभागात करता येते. एक म्हणजे ठेवी आणि घेतलेल्या कर्जावरील व्याज आणि दुसरा म्हणजे बँकेच्या व्यवस्थापनाचा खर्च या दोन्हीमध्ये ठेवी आणि घेतलेल्या कर्जावरील व्याजाचा हिस्सा मोठा असतो. परंतु बँकेचे व्यवहार वाढत जातील तसे व्यवस्थापनाचा खर्च वेगाने वाढत जातो. याकरीता एकूण खर्चातील वाढीची नोंद घेणे जरूरीचे असते त्याचप्रमाणे या वाढीमुळे ठेवीवरील व्याजाचा खर्च आणि व्यवस्थापनाचा खर्च यांच्या तौलनिक वाढीत कसा फरक घडला आहे समजून घेणे आवश्यक ठरते.

दि. विटा अर्बन को-ऑप बँकेच्या खर्चातील बदलाचा तपशील तक्ता क्र. ४.१८ मध्ये दिले आहे. सन १९९५ ते २००५ च्या वार्षिक अहवालावरून दहा वर्षांच्या कालावधीचे विश्लेषण केले आहे.

द्वि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेच्या खर्चाची रचना

तक्ता क्र. ४.१९

अ.क्र.	खर्चाचा तपशील	१९९५-९६	१९९६-९७	१९९७-९८	१९९८-९९	१९९९-२०००	२०००-२००१	२००१-२००२	२००२-२००३	२००३-२००४	२००४-२००५
१.	व्याज-										
	अ) ठेकीवर दिलेले व्याज	५२,२५,९९०	५१,२०,९३५	५५,३४,७५०	५२,६८,४७९	७५,९५,५००	९,९४,९५,६३९	१,३९,७८,३२५	१,७९,७९,५६३	१,७३,९९,७९४	१,२२,३३,५७२
	ब) कर्जावर दिलेले व्याज	२,९०,८५८	२,३६,२५०	३,७९,५०९	४,७९,४७९	९४,६३,३७९	९,९९,४९८	३,८६,६८८	२,५७,९८४	३,७३,०९९	४,४८,९४०
			(१२)	(६०.६३)	(२४)	(२९५)	(-९९)	(२२४)	(-३३)	(४५)	(३०)
२.	नोकर पगार व भत्ते	२,२२,९९५	२,९०,९००	३,०९,२००	३,४९,६२६	४,२४,०७९	५,८८,८३६	६,४२,९८५	५,६८,३९२	७,७९,३५६	७,३४,८२८
			(३०)	(३.६८)	(१३.४२)	(२३.९३)	(३९)	(९)	(-९२)	(३६)	(-९८)
३.	ऑफिस भाडे, दिवाबत्ती व विमा	१,९५,२००	२,९०,८९०	२,३६,७९५	२,३७,३६५	२,४०,५९०	२,४०,९७२	३,९०,७८५	२,८६,५२६	४,८६,०९८	३,६४,३३३
			(७.४३)	(१०.९३)	(०.२४)	(१.३०)	(०.९९)	(२२.४६)	(-८.४६)	(४९.०५)	(३३.४२)
४.	टपाल, तार व टेलिफोन	१९,९८४	२३,५५०	२५,५९०	२७,८८०	२६,५७४	२६,८६३	२५,७८५	२४,४६४	२९,८९०	३९,८९७
			(१८)	(७.९७)	(९)	(४६८)	(१.०८)	(-४.९८)	(-५.३९)	(२२)	(३४)
५.	ऑडिट फी	३८,५२५	४०,८००	४५,९५०	४६,९५९	६२,२४८	६८,०४२	६६,७८०	९,२७,७३९	९९,६५३	७०,८२९
			(६)	(१२.६२)	(०.४३)	(३५)	(९.३०)	(-१.८८)	(९९.२७)	(-२८.२४)	(-२३)
६.	घसारा व दुरुस्ती	९८,३५६	९,९०,२००	९,२५,९२०	९,२९,२५४	९८,८८५	९,४२,००४	२,८७,७४९	३,९९,९४८	२,७७,९९२	२,८८,९९३
			(१२)	(१३.५३)	(-३)	(-१८)	(४३.६०)	(१०.२)	(८.९३)	(९९)	(४.०५)
७.	प्रिंटिंग, स्टेशनरी, छापाई जाहिरात व सांणक खर्च	२४,८८९	२५,०९०	२०,५३७	१९,४५६	८२,३६९	९,८७,०९९	९,७५,९०९	९,०७,३२६	२,२७,५९२	३,९६,८४०
			(०.८०)	(१८)	(-५.५५)	(३२३)	(१२७)	(-६.३७)	(-३९)	(१९२)	(३९.२६)

पुढील पानावर

क्र.	वृत्त खर्चाचा तपशील	५,०००		१,५०० (१०)					१०,३०० (८.४२)	८००	१००
८.	सेवक प्रशिक्षण खर्च										
९.	सर्विस चार्ज (हॉटेलिंग)		४,५००	२०,५००				२,९००	१७,४९३	२९,९९८	१,७४९
१०.	सामान्य व किरकोळ खर्च	३०,७७२	४२,०३०	२८,२३२	६९,०८९	२९,४४९	२६,८८३	३९,९०६	४९,२०५	४०,७३९	३६,५९७
			(३६,५५)	(-३३)	(१९६)	(-५९)	(८,६८)	(१५,७०)	(६४,६९)	(-२०,४५)	(-१०,३३)
११.	फेटेल व डिसेल खर्च	२५,३४०	३२,२३०	४२,५५६	९,३४४				६०,६८४	८५,०४२	९,५९,६६६
			(२७,९५)	(३२)					(४०,९३)	(७८)	(-२२)
१२.	प्रवास खर्च	१९,९००	१२,५३०	९,५५०	७,३६९	१९,०२८	६,४८३	३,३२०	९,२८२	८,३६४	१२,९०८
			(-५,२९)	(-२४)	(-२४)	(५२)	(-४९)	(-४८,६३)	(१८०)	(-९०)	(५४,३२)
१३.	वार्षिक स्मारक खर्च	३,२५०	५,२००	१२,३००	५,२६५	४,९४६	६,९३४	१०,८३९	२०,८७३	२९,५००	२५,०००
			(६०)	(९३६)	(-९३३)	(-५७)	(४८)	(१९०)	(१७)	(३)	(९६)
१४.	जमना ठेव कमिशन	७२,९५५	७५,६६५	९०,९५५	८४,५२३	९,५०,६५३	९,८३,८७०	९,६२,७९५	८९,८८८	६५,८०७	७८,८८९
			(४)	(२०,२०)	(-७,६०)	(७८,२३)	(२२०)	(-१९,५०)	(४५)	(-२६,७९)	(१९,८९)
१५.	वाहन खर्च		६,०००		३४०				६३,२५९	४४,९७०	५९,९०६
१६.	व्यवसाय कर बँक	२,०००			१,७०००					२,५००	३६,९४३
१७.	लगाव दाय्या खर्च	१,०००		५००		९३०			३५		२,८२३
				(-५०)		(-७४)			(४३)		
१८.	इंजिन्स	१,९०९	२,०००	३,०९०	२,०५८	५,६९८	२,३८९	४,७४५	२,५५६	३६	६,५७०
			(८०,३४)	(५०)	(-३९,६८)	(१७७)	(-५८)	(९९)	(-४६)		
१९.	बोनस/सामुग्रह अनुदान	५९,२००		५४,२२९	५०,०२८	६०,९७९	९,००,८२०		४९,६००	४९,६००	४९,५००
				(५,५७)	(-७,७३)	(२०,२७)	(६७,५५)		(-५८)		(०,२४)

मुद्रीत पत्रावर

क्र.सं.	विवरण/वर्ग	४,०००	५,०००	९,५००	५,०००	९४,०००		५,०००	५,०००	५,०००	५,०००
२०.	विवरण/वर्ग										
२१.	वित्तार्थी हाऊस चार्जस	६,९००	७,२००	७,२००	७,२००	७,२००	७,२००	७,२००	७,२००	७,२००	३,६००
२२.	नफा/तोटा	(६)	(११)		(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-)	(-५०)
२३.	सरकारी कर्जांचे खर्च-विक्री				९,१५,३६०	११,०९,३२५	१९,२८,४२२	३८,९६,८२५	३८,९६,८९४	३३,४५५	११,१५,०३३
२४.	इतर खर्च			२०७	१,४४	१०,६७०	८,८५२	८,८५२	८,८५२	(-६,६३३)	
२५.	कॉम्प्युटर स्टेशनरी खर्च	३,०१०	२,०००	५९०	२,७५५	१२,६७५	१०,६३५	१०,६३५			
२६.	वकील फी				(३६६)	(३६०)	(-९६)	(-९६)			
२७.	निकडणूक खर्च				७,९९३	३,५००	३,६००	३,६००			
२८.	अंजुटी तसतूद	१५,९०९	२०,९००	९,०८४	१९,९६३	२५,२६४	२५,२६४	२५,२६४			
	एकूण	६२,६४,८५३	६९,७५,०६७	६७,६६,७८९	८९,४९,९३८	१,४३,००,९६८	१,८९,७५,२५४	२,२९,४३,९७६	२,०९,९६,९९२	(-९)	१,५९,२५,६४५
		(०.०५)	(११.२७)	(-३)	(६४.५९)	(२८)	(२७)	(२२)	(-९)		(-२९)

संदर्भ : दि. विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.१९ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप बँक लि., विटा' बँकेचे सन १९९५-९६ ते २००४-०५ या कालावधीतील स्वर्चाची रचना कशा प्रकारे आहे याचे विश्लेषण केले आहे. सन १९९५-९६ या वर्षी ६२,६४,८५३ रू. एवढा एकूण स्वर्च आला. त्यात १९९६-९७ मध्ये ०.०५ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली ही वाढीची प्रवृत्ती १९९७-९८ मध्ये तशीच चालू राहून त्यामध्ये ११.२७ टक्के एवढी वाढ झालेली दिसून येते तर सन १९९८-९९ मध्ये यात ३ टक्के एवढी वार्षिक घट होऊन ते ६७,६६,७८१ रू. एवढे झाले. त्यानंतर १९९९-२०००, २०००-०१, २००१-०२, २००२-०३ यावर्षी एकूण स्वर्चात वाढ झाली आहे. त्यामध्ये अनुक्रमे ६५.५१, २८, २७, २२ टक्के एवढी वाढ झाली. त्यानंतर मात्र सन २००३-०४ व २००४-०५ यावर्षी बँकेच्या स्वर्चात अनुक्रमे ९ टक्के व २१ टक्के एवढी वार्षिक घट होऊन सन २००४-०५ यावर्षी बँकेचे एकूण स्वर्च १५,९२,५६४ रू. एवढा झाला.

बँकेच्या एकूण स्वर्चाबरोबर बँकेला विविध घटकांवर स्वर्च करावा लागतो. त्यामध्ये वार्षिक बदल कशापद्धतीने होत गेला हे पाहणे महत्त्वाचे आहे. सन १९९५-९६ ते २००४-०५ या कालावधीत व्याजावर झालेल्या स्वर्चामध्ये ठेवीवर दिलेल्या व्याजाचा १९९५-९६ मध्ये ५२,२५,१९० रू. एवढा हिस्सा होता. त्यामध्ये १९९६-९७ यावर्षी २ टक्के एवढी वार्षिक घट झाली आहे, तर १९९७-९८ ते २००४-०५ यावर्षी ही रक्कम १,२२,३३,५७२ रू. एवढी झाली. बँकेने कर्जावर दिलेले व्याज १९९५-९६ मध्ये २,१०,८५८ रू. एवढे होते. त्यात सन १९९६-९७ मध्ये १२ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली आहे. कर्जावर दिलेली व्याज वाढीची प्रवृत्ती सन २०००-२००१ वर्षाचा अपवाद सोडल्यास प्रतिवर्षी वाढत गेलेली आहे. सन २००४-०५ यावर्षी सर्वाधिक कर्जावर दिलेल्या व्याजाची रक्कम ४,४८,१४० रू. एवढी आहे. बँकेचा नोक्य, पगार व भत्ते यावर सन १९९५-९६ या काळात २,२२,९१५ रू. एवढा स्वर्च झाला आहे. त्यात १९९६-९७ मध्ये ३० टक्के वार्षिक वाढ झाली आहे. यामध्ये १९९७-९८ ते २००१-०२ पर्यंत स्वर्चात सतत वाढ होत गेली आहे, परंतु २००२-०३ यावर्षी स्वर्चात १२ टक्के एवढी घट झाली आहे. सन २००३-०३ मध्ये स्वर्चात वाढ होऊन तो ७,७१,३५६ रू. एवढा झाला, परंतु सन २००४-०५ यावर्षी

पुन्हा यामध्ये १८ टक्के एवढी घट झाली आहे. ऑफिस भाडे, दिवाबत्ती व विमा यावरील खर्च सन १९९५-९६ मध्ये १,९५,२०० रु. एवढा होता. त्यामध्ये १९९६-९७ मध्ये वार्षिक वाढ ७.४३ टक्के एवढी झाली त्यानंतर १९९७-९८, १९९८-९९, १९९९-२०००, २०००-२००१, २००१-०२ यावर्षी खर्चामध्ये १०.९३, ०.२४, १.३०, ०.१९, २२.४६ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली आहे तर सन २००२-०३ मध्ये खर्चात ८.४६ टक्के एवढी घट होऊन तो २४,४६४ रु. एवढा राहिलेला आहे त्यानंतर २००३-०४ व २००४-०५ यावर्षी खर्चात अनुक्रमे ४१.०५ टक्के व ३३.४२ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली आहे. बँकेच्या टपाल तार व टेलीफोन खर्च १९९५-९६ मध्ये १९,९८४ रु. एवढा होता त्यामध्ये दहा वर्षांच्या कालावधीत २००१-०२ व २००२-०३ चा वर्षाचा अपवाद सोडल्यास त्यामध्ये प्रतिवर्षी वाढ झाली आहे. वार्षिक वाढीची सरासरी प्रवृत्ती १ ते ३० टक्के दरम्यान राहिली आहे. सन २००४-०५ या वर्षी यावरील एकूण खर्च ३१,८९७ रु. एवढा होता बँकेचा ऑडीट खर्च सन १९९५-९६ या वर्षी ३८,५२५ रु. एवढा होता. त्यामध्ये १९९६-९७ या वर्षी ६ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली आहे ही वाढ सन १९९७-९८, १९९८-९९, १९९९-२०००, २०००-२००१ या वर्षी अनुक्रमे १२.६२ टक्के, ०.४३ टक्के, ३५ टक्के, ९.३० टक्के एवढी वार्षिक झाली आहे. सन २००१-२००२ या वर्षी मात्र यामध्ये १.८८ टक्के घट होऊन ते ६६,७८० रु. एवढा खर्च झाला आहे परंतु सन २००२-२००३ या वर्षी हा खर्च ९१.२७ टक्केनी वाढला आणि सन २००३-०४ व २००४-०५ या वर्षी यामध्ये २८.२४ टक्के व २३ टक्के एवढी घट झाली. घसारा दुरुस्ती यावरील सन १९९५-९६चा खर्च ९८,३५६ रु. एवढा आहे त्यामध्ये सन १९९६-९७ व १९९७-९८ या वर्षी १२ टक्के व १३.५३ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली आहे तर सन १९९८-९९ व १९९९-२००० या वर्षी त्यात ३ टक्के व १८ टक्के एवढी घट होऊन तो ९८,८८५ रु. एवढा राहिला आहे. परंतु सन २०००-२००१ ते २००४-०५ या कालावधीत यामध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली आहे. बँकेने छपाई, संगणक यावर सन १९९५-९६ मध्ये २४,८८९ रु. एवढा खर्च केला आहे. त्यामध्ये १९९६-९७ मध्ये ०.८० टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली आहे. यामध्ये दहा वर्षांत चढ उतार झालेले आहेत. सन २००४-०५ पर्यंत यामध्ये ३,१६,८४८

रु. एवढी वाढ झाली त्यानंतर बँकेच्या इतर खर्चाचा तपशील पाहता असताना सेवक प्रशिक्षणावर बँकेने १९९५-९६ मध्ये ५,००० रु. खर्च केला आहे. तर १९९७-९८ मध्ये १५,००० रु. एवढा खर्च केला आहे. तर सन १९९८-९९ ते २०००-२००१ या वर्षात खर्च केला नाही. तर २००१-२००२ मध्ये १०,३०० रु. एवढा खर्च केला आहे. सन २००२-२००३ व २००४-०५ मध्ये ८०० व ९०० रु. खर्च केला आहे. बँकेचा सामान्य व किरकोळ खर्च सन १९९५-९६ मध्ये ३०,७७२ रु. एवढा होता यामध्ये १९९६-९७ मध्ये ३६.५५ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली आहे परंतु १९९७-९८ मध्ये यामध्ये ३३ टक्के एवढी घट होऊन तो २८,२३२ रु. एवढा झाला आणि १९९८-९९ मध्ये त्यामध्ये ११६ टक्के एवढी वाढ झाली त्यामध्ये चढउतार होत राहून सन २००४-०५ मध्ये ३६,५१७ रु. एवढा खर्च झालेला आहे. पेट्रोल व डिझेल वरील खर्च सन १९९५-९६ मध्ये २५,५४० रु. एवढा होता त्यामध्ये १९९६-९७ मध्ये २७.१५ टक्के वार्षिक वाढ झाली. बँकेच्या दहा वर्षांच्या कालावधीत २००३-०४ यावर्षी सर्वाधिक खर्च १५१,६६६ रु. एवढा झालेला दिसून येतो. प्रवास खर्च सन १९९५-९६ यावर्षी ११,९०० रु. एवढा होता यामध्ये दहा वर्षात चढउतार झाले आहेत. सन २००४-०५ या वर्षी प्रवास खर्च १२,९०८ रु. एवढा होता. वार्षिक समारंभ खर्च पाहता असताना सन १९९५-९६ मध्ये ३,२५० रु. एवढा असणारा खर्च सन २००४-०५ पर्यंत २५,००० रु. एवढा वाढला आहे. जनता ठेव कमिशन वरील खर्च सन १९९५-९६ या वर्षी ७२,९५५ रु. एवढा होता त्यात चढउतार होऊन तो सन २००४-०५ पर्यंत ७८,८८१ रु. एवढा झाला आहे. वाहन खर्च, व्यवसायकर बँक, लवाद दावा खर्च व झेरॉक्स यावर केलेला खर्च अत्यल्प आहे. बँकेने बोनस/स्नानगृह अनुदान यावर सन १९९५-९६ मध्ये ५१,२०० रु. एवढा खर्च केला आहे. त्यात सन १९९७-९८ मध्ये ५.५७ टक्के एवढी वार्षिक वाढ झाली आहे. त्यानंतर सन १९९८-९९ व सन २००२-२००३ या वर्षी यामध्ये घट झाली आहे. शिक्षणनिधी सन १९९६-९७ मध्ये ४,००० रु. खर्च केला आहे तर दहा वर्षात सर्वाधिक शिक्षणनिधी २०००-२००१ या वर्षात १४,००० रु. एवढा खर्च केला आहे. क्लिअरिंग हाऊस चार्जेसवरील खर्च सन १९९५-९६ मध्ये ६,९०० रु. एवढा होता. त्यात सन १९९६-९७ मध्ये ६ टक्के एवढी वाढ झाली आहे. तर सन

१९९७-९८ ते २००३-२००४ या काळात यावरील खर्च ७,२०० रु. स्थिर राहिला आहे. सन २००४-०५ यावर्षी यामध्ये निम्याने घट झाली आहे. बँकेने सन २००४-०५ या वर्षातच ५०० रु.चे सरकारी कर्जरोखे खरेदी केले आहेत. बँकेच्या इतर खर्च सन १९९८-९९ ते २००२-२००३ या काळात केला आहे. यात सर्वाधिक खर्च सन २०००-२००१ या वर्षात असून तो १०,६७० रु. एवढा आहे. बँकेच्या कॉम्प्युटर स्टेशनरी खर्च सन १९९५-९६ मध्ये ३,०१० रु. एवढा होता त्यात सन १९९६-९७ मध्ये ६७.७७ टक्के एवढी वाढ झाली. बँकेने २००१-२००२ पर्यंत सर्वाधिक १२,६७५ रु. एवढा खर्च केलेला आहे. निवडणुकीवरचा बँकेचा खर्च सन १९९५-९६ व २००१-२००२ या दोन वर्षांचा असून तो १४,५०० रु. व ३०,९५३ रु. एवढा आहे. बँकेच्या तरतूद खर्च सन १९९६-९७ मध्ये १५,१०९ रु. एवढा होता त्यामध्ये सन १९९७-९८ मध्ये ३३ टक्के एवढी वाढ झाली आहे तर १९९८-९९ मध्ये त्यात घट झाली आहे. त्यानंतर पुढील दोन्ही वर्षात त्यामध्ये वाढ झालेली असून २०००-२००१ मध्ये ही रक्कम २५,२६४ रु. एवढी होती. अशा पद्धतीने बँकेच्या दहा वर्षांचा कालावधीतील खर्चाचा तपशील आहे.

४.१२ बँकेची थकबाकी :

बँकेकडून कर्जाच्या व्यवहारात दाखविली जाणारी प्रगती ही बँकेच्या प्रगतीची एक कसोटी ठरते. कारण त्यामुळे बँकेच्या कार्याचा प्रसार वाढत जातो. बँकेविषयी ग्राहकामध्ये विश्वास आणि जिद्दाला निर्माण होतो आणि अतिमतः बँकेची लाभप्रदता वाढते. तथापि त्यासाठी बँकेला नफा बाबतीत बरीच दक्षता घ्यावी लागते. दिलेल्या कर्जाची वसुली वेळेवर होत राहिल्यास बँकेला पैसा खेळता राहतो आणि त्यातून बँकेला अपेक्षित उत्पन्न मिळवणे शक्य होते. दुसऱ्या शब्दात दिलेली कर्ज शक्य तो थकबाकीत राहता कामा नयेत. थकबाकी मोठी असल्यास आणि कालौघात तिचे प्रमाण वाढत गेल्यास त्यातून बँकेवर आर्थिक आपत्ती ओढावते. बँकेकडील खेळत्या भांडवलाचा ओघ घटू शकतो आणि त्यातून उत्पन्न मिळविण्याचे बँकेचे सामर्थ्य क्षीण बनत जाते. ही घटना अबादीतपणे घडत राहिल्यास त्यामुळे बँकेच्या अस्तित्वालाच धोका पोहोचण्याचा संभव असतो म्हणून थकबाकीचे एकूण कर्जाशी असलेले प्रमाण हे देखील बँकेचे दृष्टीने किंवा प्रगतीची एक कसोटी

म्हणून विचारात घ्यावे लागते. 'दि विटा अर्बन को-ऑप बँक लि., विटा' बँकेचे सन १९९५-९६ ते २००४-०५ या वर्षातील थकबाकीचे प्रमाण तक्ता क्र. ४.२० मध्ये दर्शविले आहे.

दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेची थकबाकी
तक्ता क्रमांक ४.२०

अ.क्र.	वर्ष	थकबाकी (कोटी रु.)	प्रतिवर्षी वाढ	एकूण कर्जाशी थकबाकीचे प्रमाण
१.	१९९५-९६	३२,२८,०००		१०.६६%
२.	१९९६-९७	२८,९५,०००	-३,३३,०००	८.२७%
३.	१९९७-९८	३२,२०,०००	६,२५,०००	१०.१५%
४.	१९९८-९९	३०,७५,०००	-४,४५,०००	८.३५%
५.	१९९९-२०००	५३,६९,०००	२२,९४,०००	९.४३%
६.	२०००-२००१	७६,०६,०००	२२,३७,०००	९.३१%
७.	२००१-२००२	९०,६२,०००	१४,५६,०००	११.४२%
८.	२००२-२००३	१,२०,०३,०००	२९,४१,०००	१३.६६%
९.	२००३-२००४	१,५३,४४,०००	३३,४१,०००	१७.५१%
१०.	२००४-२००५	२,८७,६६,०००	१,३४,२२,०००	३१.३६

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.२० मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप बँक लि., विटा' बँकेचे सन १९९५-९६ ते २००४-०५ या कालावधीतील थकबाकीचे प्रमाण दर्शविले आहे सन १९९५-९६ मध्ये ३२,२८,००० रु. एवढी थकबाकी होती. एकूण कर्जाशी थकबाकीचे प्रमाण १०.६६ टक्के एवढे होते. त्यामध्ये सन १९९६-९७ मध्ये घट झालेली असून ती ३३,३०,००० रु. असून एकूण कर्जाशी थकबाकीचे प्रमाण ८.२७ टक्के एवढे होते. सन १९९७-९८ मध्ये थकबाकीचे प्रमाण वाढले असून एकूण कर्जाशी थकबाकीचे प्रमाण १०.१३ टक्के एवढे वाढले आहे. त्यानंतर १९९८-९९ मध्ये थकबाकीचे प्रमाण थोडे कमी झाले आहे. एकूण कर्जाशी त्याचे प्रमाण ८.३५ एवढे कमी झाले, परंतु १९९९-२००० ते २००४-०५ या कालावधीत बँकेच्या थकबाकीमध्ये मोठ्या प्रमाणात

वाढ होत असलेली दिसून येते. सन २००३-०४ ते २००४-०५ या दोन वर्षात बँकेची थकबाकीत मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली त्याचे एकूण कर्जाशी थकबाकीचे प्रमाण १७.५१ व ३१.३६ टक्के एवढे वाढले आहे. यावरून असे स्पष्ट होते की, बँकेला दिलेली कर्जे वसूल करण्यात मोठ्या प्रमाणात अपयश आल्याने थकबाकीचे प्रमाण प्रचंड प्रमाणात वाढले आहे. परंतु बँकेने थकबाकी कमी व्हावी म्हणून कर्जाची विभागणी तारणी कर्जाची थकबाकी व विनातारणी थकबाकी यामध्ये कशा पद्धतीने केली आहे हे तक्ता क्र. ४.२१ मध्ये दर्शविले आहे.

दि विटा अर्बन को-ऑप. बँकेच्या थकबाकीचे तारणनिहाय विभाजन
तक्ता क्रमांक ४.२१

अ.क्र.	वर्ष	तारणी कर्जाची थकबाकी	विनातारणी कर्जाची थकबाकी
१.	१९९५-९६	३१,४८,००० (१७.५२)	८०,००० (२.४७)
२.	१९९६-९७	२७,३१,२०० (१४.३४)	१,६३,८०० (५.६५)
३.	१९९७-९८	३१,११,३०० (१६.६२)	१,०८,७०० (३.३७)
४.	१९९८-९९	२९,४६,५०० (१५.८२)	१,२८,५०० (४.१७)
५.	१९९९-२०००	५१,९३,९०० (२६.७३)	१,७५,१०० (३.२६)
६.	२०००-२००१	७४,७७,७०० (३८.३१)	१,२८,३०० (१.६८)
७.	२००१-२००२	८९,८७,००० (४९.१७)	७५,००० (०.८२)
८.	२००२-२००३	१,१९,१४,१०० (६१.२५)	८८,९०० (०.७४)
९.	२००३-२००४	१,५२,६९,५०० (८१.५१)	७४,५०० (०.४८)
१०.	२००४-२००५	२,८६,९०,९०० (१५९.७३)	७५,१०० (०.२६)

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल वरील तक्ता क्र. ४.२१ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप बँक लि., विटा' बँकेच्या थकबाकीचे तारणनिहाय विभाजन कशापद्धतीने केले आहे याची माहिती दिली आहे. सन १९९५-९६ मध्ये बँकेची तारणी कर्जाची थकबाकी ३१,४८,००० रु. एवढी होती तर विनातारणी कर्जाची थकबाकी ८०,००० रु. एवढी होती त्यामध्ये एकूण थकबाकीचे तारणी कर्जाशी थकबाकीचे

प्रमाण १७.५२ टक्के होते, तर विनातारणी कर्जाशी थकबाकीचे प्रमाण २.४७ टक्के होते. सन १९९५-९६ ते २००१-२००२ कालावधीपर्यंत बँकेची तारणी कर्जाचे प्रमाण जवळजवळ दुपटीपेक्षा अधिक वाढले आहे, तर सन २००२-०३ पासून २००४-०५ पर्यंत तारणी कर्जाच्या थकबाकीत प्रचंड प्रमाणात वाढ होऊन ती सन २००४-२००५ पर्यंत २,८६,९०,९०० रु. एवढी पोहोचली आहे. त्यामानाने विनातारणी कर्जाची थकबाकी पाहता १९९६-९७ मध्ये कमी होऊन ३.३७ टक्के एवढी झाली. सन १९९८-९९ मध्ये यामध्ये ४.१७ टक्के वाढ झाली परंतु १९९९-२००० पासून सन २००४-०५ पर्यंत विनातारणी कर्जाची थकबाकी कमी होत गेलेली दिसते म्हणजेच बँकेने विनातारणी कर्ज वितरणाचे प्रमाण कमी झालेले दिसून येते. सन २००४-०५ या वर्षी विनातारणी कर्जाची थकबाकी ७५,००० रु. एवढी होती. एकूण थकबाकीशी त्याचे प्रमाण ०.२६ टक्के एवढे होते.

४.१३ नफा, तोटा व लाभांश :

बँकांचा प्रमुख उद्देश नफा मिळविणे हा असतो. बँकेकडे जमा होणाऱ्या ठेवीचा कर्ज देण्यासाठी वापर करून त्यावर बँका उत्पन्न मिळवत असतात म्हणजेच बँका दुसऱ्यांच्या पैशात नफा मिळवत असतात. बँकेतील कर्मचारी, इमारत भाडे, इतर खर्च भागविण्यासाठी बँकेला योग्य प्रकारे गुंतवणूक करून नफा मिळवावा लागतो. त्याचबरोबर बँकेचे जे सभासद असतात त्यांना लाभांशही द्यावा लागतो. लाभांशाची रक्कम ती ज्या सहकारी वर्षाशी संबंधित असेल त्या वर्षाच्या शेवटच्या दिवशी सदरहू भाग ज्याचे नावाने बँकेच्या पुस्तकात असेल त्याला देण्यात येते भागधारकांची रक्कम किती महिने असेल त्याचप्रमाणात तसेच भागाच्या प्रमाणात लाभांश दिला जातो. लाभांशाची रक्कम बँकेच्या मुख्य शाखेत दिली जाते. ती जाहीर केल्यानंतर तीन वर्ष न घेतल्यास ती रक्कम राखीव निधीत जमा केली जाते. लाभांश फक्त 'अ' वर्ग सभासदांना दिला जातो बँकेच्या नफ्यातून लाभांश वाटला जातो. 'दि विटा अर्बन को-ऑप बँक लि., विटा' बँकेचे सन १९९५ ते २००५ या वर्षातील नफा व लाभांशाचा दर पुढील तक्ता क्र. ४.२२ मध्ये दाखवले आहे.

दि विटा अर्बन बँकेच्या नफा-तोटा व लाभांशाचा दर

तक्ता क्रमांक ४.२२

(कंसातील आकडे वार्षिक वाढीची टक्केवारी दर्शवितात)

अ. क्र.	वर्ष	नफा	तोटा	नफ्यातील वार्षिक वाढ	तोटातील वार्षिक वाढ	वसुली भांडवलावरील लाभांशाचा दर	लाभांशाची रक्कम
१.	१९९५-९६	५,२०,०००	-	-	-	६.४५%	९५,९००
२.	१९९६-९७	५,४०,५००	-	२०,५०० (३.७९%)	-	७.८७%	१,१९,५००
३.	१९९७-९८	५,५०,९००	-	१०,४०० (१.८८%)	-	६.१३%	१,२१,२००
४.	१९९८-९९	२,०८,४४८	-	-३,४२,०५७ (-६२%)	-	२.५८%	५२,२००
५.	१९९९-२०००	८,६४,९७०	-	६,५६,५२२ (३१५%)	-	२%	५३,०००
६.	२०००-०१	८,६५,०००	-	३० (०.००३%)	-	६.१३%	२,००,०००
७.	२००१-०२	७,८१,५५०	-	-८३,४५० (९.६४%)	-	५.३५%	२,०१,५४५
८.	२००२-०३	-	३०,४१,०००	-	-	-	-
९.	२००३-०४	-	६१,९२,०००	-	३१,५१,००० (-१०३.६१%)	-	-
१०.	२००४-०५	-	६२,८७,०००	-	९५,००० (१.५१%-)	-	-

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.२२ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप बँक लि., विटा' बँकेचे सन १९९५-९६ ते २००४-०५ या कालावधीतील बँकेच्या नफा, तोटा व लाभांशाचा दर दर्शविला आहे. सन १९९५-९६ या वर्षी बँकेचा नफा

५,२०,००० रु. एवढा होता तर लाभांशाचा दर ६.४५ टक्के एवढा होता सन १९९६-९७ या वर्षात बँकेच्या नफ्यात ३.७९ टक्के एवढी वाढ झालेली आहे. तर लाभांशाचा दर ७.८७ टक्के एवढा आहे. सन १९९७-९८ यावर्षात नफ्यातील वाढ १.८८ टक्क्यांनी वाढली तर लाभांशाचा दर ३.३१ टक्के एवढा कमी झालेला दिसून येतो. सन १९९८-९९ मध्ये बँकेचा नफा २,०८,४४८ रु. एवढा कमी झालेला आहे. यावर्षी लाभांशाचा दर २.५८ टक्के एवढा असलेला दिसतो. सन १९९९-२००० यावर्षी बँकेच्या नफ्यात तिप्पटीने वाढ झाली तर सन २०००-२००१ या वर्षात ०.००३ टक्क्यांनी नफ्यात वाढ झाली आहे. परंतु सन २००१-२००२ या वर्षात नफ्यात ९.६७ टक्केनी घट झालेली दिसून या वर्षात लाभांशाचा दर ५.३५ टक्के एवढा होता. यानंतर मात्र बँकेला मोठ्या प्रमाणात तोटा झालेला दिसून येतो. सन २००२-२००३ या वर्षात बँकेला ३०,४१,००० रु. एवढा तोटा झालेला आहे. तर सन २००३-०४ या वर्षात यामध्ये दुप्पटीने वाढ झालेली आहे, तर सन २००४-०५ या वर्षात ६२,८७,००० रु. एवढा प्रचंड तोटा बँकेस झाला. हा तोटा कामकाजातील नसून थकबाकीदार सभासदांकडून येणे असलेल्या व्याज व हप्ते यासाठी 'संशयित व बुडीत' कर्जांसाठी आहे. हा निधी नफ्यातून वर्ग करावयाचा असतो परंतु नफा नसेल तर तोटा दाखवून हा निधी तयार करावा लागतो. म्हणजेच वाढत जाणारा तोटा कमी करण्यात बँकेला मोठ्या प्रमाणात अपयश आलेले दिसून येते.

४.१४ अनिष्पादित मालमत्ता : (Non Performing Assets)

अनेक नागरी सहकारी बँका त्यांचे वार्षिक ताळेबंद, हिशेबपत्रके तयार करताना प्रत्यक्षात वसूल न झालेले व्याज उत्पन्न धरून नफा जाहीर करतात. त्या अनुषंगाने लाभांशही जाहीर करतात इतकेच नव्हे तर निधीसुद्धा न मिळालेल्या उत्पन्नातून करताना निदर्शनास आले आहे. त्यामुळे ताळेबंदामध्ये नागरी सहकारी बँकांची खरी आर्थिक स्थिती दाखवली जात नाही. संस्थेचे सभासद इतर संस्था व शासनापुढे आर्थिक स्थैर्याचे चित्र उभे केले जात असल्याचे निदर्शनास आले आहे.

भारतात नरसिंहम् समितीच्या शिफारशीनंतर १९९२ मध्ये बँकिंग

क्षेत्रातील सुधारणांना सुरुवात झाली. बँकविषयक फायदे आणि बँकांची कार्यपद्धती यामध्ये अनेक बदल घडून आले. बँकांची हिशेब पद्धती सुधारणे, ताळेबंद अधिक वास्तव बनविणे व बँकांची वित्तीय स्थिती अधिक मजबूत करणे यादृष्टीने अनेक पावले उचलण्यात आली. बँकांची वाढती थकबाकी कमी करण्यासाठी आणि त्याद्वारे होणारे संभाव्य नुकसान टाळण्यासाठी बँकांकडे अनिष्पादित मालमत्तेची ओळख करून घेण्यावर भर देण्यात आला. बँकांनी आपल्याकडील अनिष्पादित मालमत्ता लक्षात घेऊन आवश्यक तरतूद करण्याचे बंधन घालण्यात आले.

अनिष्पादित मालमत्ता म्हणजे काय?

बँकेने कर्ज दिल्यानंतर जी कर्जे आणि त्यावरील व्याजाची रक्कम थकित झाली असेल तर त्याला अनिष्पादित मालमत्ता असे संबोधले जाते. साधारणपणे नागरी बँका ठेवी संकलित करून त्याद्वारे समाजातील गरजू व्यक्तींना कर्जपुरवठा करतात. कर्जपुरवठा केलेली रक्कम पुन्हा बँकेकडे यावयाची असल्याने ती बँकेची मालमत्ता असते. कर्जे दिल्यानंतर बँका हप्त्या-हप्त्याने अगर एकदम कर्जरकमेची वसुली करते. कर्जव्यवहाराद्वारे मिळणारे व्याज हे बँकेच्या उत्पन्नाचे महत्त्वाचे साधन असते. बँकेला असे उत्पन्न मिळविण्यासाठी सातत्याने कर्जाची व्याजासह वसुली करावी लागते. अशी वसुली न झाल्यास कर्जाची थकबाकी वाढत जाते. थकित कर्जावरील व्याजाची रक्कमसुद्धा मिळणे कठीण बनते. व्याजरूपी उत्पन्न मिळवून देण्याची क्षमता घटल्याने संबंधित थकित कर्जाचा समावेश अनिष्पादित मालमत्तेत केला जातो. अनिष्पादित मालमत्तेपासून बँकेला कोणताही लाभ प्राप्त होत नसल्यानेच याला अलाभदायी मालमत्ता असे म्हटले जाते. बँकेच्या एकूण मालमत्तेमध्ये अनिष्पादित मालमत्तेचे प्रमाण वाढल्यास बँकेची वित्तीय स्थिती बिघडते. शंकास्पद मालमत्ता वाढल्याने बँकेचे उत्पन्न वेगाने घसरते. म्हणून प्रत्येक बँकेने अनिष्पादित मालमत्तेचे प्रमाण किमान राखणे आवश्यक आहे.

बँकेने आपली मालमत्ता अनिष्पादित होणार नाही याची काळजी घेतली पाहिजे. कर्ज देताना कर्जदाराची आर्थिक परिस्थिती तपासून पाहिली पाहिजे. तसेच कर्ज देताना योग्य तारणाचा स्वीकार केला पाहिजे. कर्जाची रक्कम व त्यावरील व्याज याची वसुली नियमित होत असल्याची खात्री बँकेने केली

पाहिजे. थकित वसुलीचे योग्य कार्यक्रम राबवून अनिष्पादित मालमत्ता कमी करण्यात बँकेने प्रयत्न करणे आवश्यक आहे. खालील तक्ता क्र. ४.२३ मध्ये बँकेच्या अनिष्पादित मालमत्तेचे प्रमाण दर्शविले आहे.

दि विटा अर्बन बँकेचे एन.पी.ए.चे प्रमाण

तक्ता क्रमांक ४.२३

अ.क्र.	वर्ष	एन.पी.ए.ची टक्केवारी	एन.पी.ए.साठी तरतूद	एन.पी.ए.तील वाढ/घट
१.	१९९५-९६	-	-	-
२.	१९९६-९७	७.२९%	१०,४०,५००	-
३.	१९९७-९८	८.७७%	१०,५०,०००	१.४८
४.	१९९८-९९	८.११%	९,६९,०००	-०.६६
५.	१९९९-२०००	८.६१%	९,४३,०००	०.५
६.	२०००-२००१	८.९४%	१४,१४,०००	०.३३
७.	२००१-२००२	८.७४%	११,७९,०००	-०.२
८.	२००२-२००३	९.९७%	११,७९,०००	१.२३
९.	२००३-२००४	६.४५%	२९,५४,०००	-३.५२
१०.	२००४-२००५	९.८९%	४०,६९,०००	३.४४

संदर्भ : दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटाचे सन १९९५ ते २००५ पर्यंतचे वार्षिक अहवाल

वरील तक्ता क्र. ४.२३ मध्ये 'दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा'चे सन १९९५ ते २००५ या वर्षांचे एन.पी.ए.चे प्रमाण दर्शविले आहे. सन १९९६-९७ यावर्षी बँकेचे एन.पी.ए.चे प्रमाण ७.२९ टक्के होते. त्यामध्ये सन १९९७-९८ पर्यंत १.४८ टक्क्यांनी वाढ झालेली दिसून येते. बँकेने हे एन.पी.ए.ची रक्कम भरून काढण्यासाठी या वर्षात १०,५०,००० रु.ची तरतूद केली आहे. सन १९९८-९९ यावर्षी एन.पी.ए.च्या प्रमाणात ०.६६ टक्क्यांनी घट झाल्याचे दिसून येते, मात्र सन १९९९-२००० या वर्षात बँकेचे एन.पी.ए.चे प्रमाण ८.६१ टक्के होते. त्यात ०.५ टक्क्यांनी वाढ झाली आहे. ही एन.पी.ए.ची रक्कम भरून काढण्यासाठी बँकेने ९,४३,००० रु.ची तरतूद केली आहे.

त्यानंतर सन २०००-०१ यावर्षीसुद्धा बँकेच्या एन.पी.ए.मध्ये ०.३३ टक्क्यांनी वाढ झाली. परंतु सन २००१-०२ मध्ये बँकेच्या एन.पी.ए.मध्ये ०.२ टक्क्यांनी घट झालेली आहे. त्यानंतर मात्र सन २००२-०३ यावर्षी बँकेचे एन.पी.ए.चे प्रमाण १.१७ टक्के एवढे वाढले. सन २००३-०४ या वर्षापर्यंत बँकेच्या एन.पी.ए.च्या प्रमाणात ३.५२ टक्क्यांनी घट झाली आहे. परंतु शेवटच्या वर्षी बँकेच्या एन.पी.ए.मध्ये ३.४४ टक्क्यांनी वाढ झाली आहे. त्यासाठी बँकेने ४०,६१,००० रु.ची तरतूद केली आहे. यावरून असे स्पष्ट होते की, बँकेचे एन.पी.ए.चे प्रमाण कमी करण्यात बँकेला मोठ्या प्रमाणात अपयश आलेले दिसून येते. सन १९९६-९७ ला ७.२९ टक्के एवढी एन.पी.ए.चे असणारे प्रमाण सन २००४-०५ पर्यंत १.८९ टक्क्यांपर्यंत वाढले आहे.

४.१५ सारांश :

‘दि विटा अर्बन को-ऑप. बँक लि., विटा’ बँकेचा अभ्यास करीत असताना या प्रकरणात बँकेचे भागभांडवल, खेळते भांडवल कशाप्रकारे वाढत गेले याचा अभ्यास केला आहे. त्याचबरोबर १० वर्षांच्या काळामध्ये बँकेच्या सभासदांमध्ये कशा पद्धतीने बदल झाला याची माहिती घेऊन बँकेने ठेवीचे संकलन करण्यासाठी आखण्यात आलेल्या विविध योजनांची माहिती या प्रकरणात घेण्यात आली आहे. त्याचबरोबर बँकेने केलेले कर्जव्यवहाराचाही अभ्यास करण्यात आला आहे. बँकेचे गुंतवणूक धोरण कशा पद्धतीचे आहे याचाही अभ्यास करण्यात आला असून बँकेचे उत्पन्न व स्वर्चाचा ताळेबंद कशा पद्धतीने आहे याची माहिती घेऊन बँकेची थकबाकी, नफा, तोटा लाभांश याचाही अभ्यास करण्यात आला आहे. शेवटी बँकेच्या अनिष्पादित मालमत्तेचे प्रमाण किती आहे याचा अभ्यास या प्रकरणात करण्यात आला आहे.